

Mokslas Lietuvoje

KARALIENĖS MOKYTOJŲ SEMINARIJAI – 200 METŲ ■ 4–5 p.

RUDENS TILTAS Į KURŠIŲ NERIJĄ ■ 8, 12 p.

TIK GROŽIS IŠGELBĖS PASAULĮ... ■ 9 p.

■ 11 p. Atsisveikinome su Vytautu Karveliu

■ 10 ir 12 p. Monografija "Rengimas santuokai ir šeimai"

Nr. 19(463)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto rektorius prof. habil. dr. Remigijus Žaliūnas (centre), Medicinos akademijos kancleris prof. habil. dr. Vilius Grabauskas (dešinėje), Veterinarijos akademijos kancleris prof. habil. dr. Henrikas Žilinskas (kairėje)

UNIVERSITETŲ ATEITĮ KURSIME KARTU

Rugsėji naujuoju Lietuvos universitetų rektorių konferencijos prezidentu išrinktas Lietuvos sveikatos mokslų universiteto rektorius profesorius Remigijus ŽALIŪNAS. Jis pakeitė prof. Romualdą Ginevičių, kuris nebuvo perrinktas Vilniaus Gedimino technikos universiteto rektoriumi, tad nebėra ir Lietuvos universitetų rektorių konferencijos narys.

Su Remigijumi Žaliūnu kalbėjome apie Lietuvos universitetų tinklo optimizavimą. Šiuo klausimu radikaliai savo poziciją rugsėjo 30 d. paskelbė Ministro Pirmininko Andriaus Kubiliaus potvarkiu sudaryta speciali darbo grupė dėl universitetų tinklo optimizavimo. Darbo grupė siūlo Vilniuje ir Kaune palikti po vieną „siektiną“ universitetą. Esą taip būtų išvengta fakultetų ir studijų programų dubliavimo, būtų sutelktas mokslo potencialas. Vilniuje optimizavimą siūloma pradėti iki 2012 m. pabaigos, prie Vilniaus universiteto prijungiant Vilniaus pedagoginį universitetą, o iki 2015 m. pabaigos sujungiant Vilniaus universitetą ir Vilniaus Gedimino technikos universitetą.

Kaune reforma prasidėtų prie Lietuvos sveikatos mokslų universiteto prijungiant Lietuvos kūno kultūros akademiją, o prie Vytauto Didžiojo universiteto – Vilniaus universiteto Kauno humanitarinį fakultetą ir Vilniaus dailės akademijos filialą. Prie Kauno technologijos universiteto būtų prijungtas Aleksandro Stulginskio universitetas. Šis pirmasis reformos etapas, reformos siūlytojų nuomone, turėtų būti baigtas 2012 m. pabaigoje. Antrajame etape iki 2014 m. pabaigos būtų sujungti Lietuvos sveikatos mokslų ir Vytauto Didžiojo universitetai. Iki 2017 m. pabaigos būtų sujungti Vytauto Didžiojo ir Kauno technologijos universitetai.

Mykolo Riomerio universitetui siūloma ieškoti privataus investuotojo ir tapti privačiu universitetu. Darbo grupė nesvarstė Klaipėdos ir Šiaulių universitetų likimo, o dėl menų aukštųjų mokyklų pateiktos kelios alternatyvos. Muzikos ir teatro akademiją ir Vilniaus dailės akademiją esą galima palikti veikti atskirai arba jungti į bendrą menų akademiją, galbūt vėliau prijungiant prie Vilniaus universiteto.

Taigi keturiolikos valstybinių universitetų aukštųjų mokyklų bendruomenių laukia neramūs laikai, nes įsijautusių į savo vaidmenį aukštojo mokslo reformatorių polėkiui ribų nėra. Kur veda siūlomas universitetų tinklo optimizavimas – į nepamatuojamas mokslo aukštumas ar atgal į baudžiamos laikus – kalbame su Lietuvos universitetų rektorių konferencijos prezidentu prof. Remigijumi ŽALIŪNU. Mūsų pašnekovas yra habilituotas daktaras (biomedicinos mokslų), Lietuvos sveikatos mokslų universiteto rektorius, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos Kardiologijos klinikos vadovas, Lietuvos kardiologų draugijos prezidentas, Lietuvos kardiologų draugijos pirmininkas, Lietuvos širdies asociacijos, Lietuvos gydytojų sąjungos, Europos kardiologų draugijos, Tarptautinės kardiologų draugijos ir federacijos, Amerikos kardiologų draugijos, Europos universitetų asociacijos, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys.

■ Nukelta į 2 p.

Mokslas, etika ir politika Lietuvoje

Rimas NORVAIŠA
Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas

Pastaraisiais metais apie mokslo sistemos problemas diskutuojama tik viešais pareiškimais arba bendraminčių konferencijose. Išblėso maždaug prieš dešimtmetį vykusios viešos diskusijos tarp humanitarų ir gamtos mokslų atstovų dėl mokslo vertinimo. Po to, kai šios dvi grupės buvo išskirtos įstatymiškai, o sprendimų priėmimo galią gavusieji politikai įsitvirtino ŠMM, bent kiek svarbesni mokslo politikos klausimai viešai daugiau neapartinėjami teigiant, kad viskas jau nuspręsta partijų susitarime dėl mokslo ir studijų sistemos pertvarkos principų bei mokslo ir studijų sistemos reformos metmenyse. Tuo tarpu be jokių dvejonių vykdoma mokslo politika kelia rimtų abejonių dėl galimų neigiamų pasekmių mokslo sistemos Lietuvoje pagrindams.

Suomių kompanijos „Nokia“ liūdna patirtis neatlaikius konkurencijos išbandymų rodo, kokia rizikinga yra mokslo politika, prioritetu laikanti aukštųjų technologijų kūrimą. Daugiau kaip pusė šalies Nacionalinės kompleksinės programos lėšų yra skiriama mokslams, susijusiems su technologijomis. Dar liūdnosnes pasekmes gali turėti Lietuvos mokslo orientacija į verslą siekiant užtikrinti spartesnę šalies pažangą (valstybės ilgalaikės raidos strategija), kai pačiam mokslui trūksta lėšų ir nėra žinoma, kokią įtaką šalies ekonomikai gali daryti dabartinis mokslo finansavimo lygis. Lietuvos statistikos departamentas teigia, kad 2010 m. šalyje MTEP darbams buvo skirta 755,6 mln. litų. Palyginti su 2009 m., išlaidos MTEP sumažėjo 9,4 mln. litų, arba 1,2 procento, ir sudarė 0,79 procento šalies BVP (2009 m. – 0,83 %). Europos mokslų akademijų federacija jau senai teigia, kad mokslas negali įtakoti šalies ekonomikos, jei mokslui skiriamos lėšos yra mažesnės nei 1 % BVP (ALLEA studija „Mažųjų šalių tyrimų strategija“, 2002, p. 7).

Ne mažiau svarbu yra tai, kad finansiniai svertai yra tiesiogiai naudojami gerinti mokslo statistinius rodiklius (mokslo publikacijų, citavimų skaičiai ir pan.) siekiant užimti aukštesnę vietą universitetų ir mokslo institucijų reitingų lentelėse. Tokiu būdu skatinamas mokslo imitavimas ir iškreipiama šių rodiklių prasmė. Matyt jau visiems akivaizdu, kad formalių kriterijų sureikšminimas vertinant mokslinių darbų ir institucijų darbo kokybę keičia įprastinę mokslinio darbo motyvaciją: poreikį pažinti ir suprasti, ignoruojant ekonominius, politinius ir kitokius išorinius mokslui interesus. Šiame rašinyje siekiama parodyti, kad dabartinės mokslo politikos prioritetai ir administracinė politikos forma prieštarauja ir rimčiausias grėsmes kelia mokslinės veiklos etikai – svarbiausiam mokslo kokybę įtakojančiam mechanizmui.

■ Nukelta į 5 p.

REFORMA

UNIVERSITETŲ ATEITĮ KURSIME KARTU

„Mokslo Lietuva“ kalbina Lietuvos universitetų rektorių konferencijos prezidentą prof. habil dr. REMIGIJŲ ŽALIŪNĄ

■ Atkelta iš 1 p.

Žmogiškieji ištekliai sukaupiti universitetuose

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis Profesoriau, ar reikia Lietuvos universitetų reformos, jų tinklo optimizavimo?

Remigijus Žaliūnas. Taip, jeigu atsakyčiau vienu žodžiu, kuriuo neabejoju. Universitetų pertvarka vyksta nuolat, tik gal iš šalies ji nepastebima. Vienuose universitetuose vyksta greičiau, brandžiau, kituose – lėčiau. Tuos pokyčius turėtų vertinti stebėtojai iš šalies, taip pat mokslo bendruomenės ir visuomenės. Pasaulyje tai jokia naujovė, ne viename Europos ir pasaulio renginių, kuriuose man yra tekę dalyvauti, buvo aiškiai pasakyta: Europai reikalingi stiprūs, bet kartu ir įvairūs universitetai.

ML. „... ir įvairūs“ – šie du žodeliai yra svarbi atspara labai greitai ir toli gražu ne visada apgalvotiems pasiūlymams. Blogiausia, kai pačiose mokslo bendruomenėse neapsvarstyti siūlymai virsta sprendimais, kuriuos privalu vykdyti.

R. Žaliūnas. Visos politinės valdžios stengiasi riboti universitetų autonomiją ir akademines laisves. Tai – universalus dėsningumas visose pasaulio šalyse, ir tai reikia suprasti. Dialogas tarp universitetų bendruomenės ir valdžios struktūrų turi vykti. Dažniausiai pažangos pasiekimas, kai vyksta abipusis konstruktyvus dialogas ir sutariama bent dėl principinių dalykų. Politiniai sprendimai tam tikrais atvejais taip pat neišvengiami. Svarbiausia: Lietuva pati turi kurti savo aukštojo mokslo modelį ir negalvoti, kad iš užsienio atvyks ekspertai ir nutars, kokia turi būti mūsų aukštojo mokslo ateitis. Esu įsitikinęs, kad pats didžiausias mūsų turtas – tai žmogiškieji ištekliai, o jie sukaupiti universitetuose. Tuos žmones, mūsų išminčius, reikia tiesiog pamatyti, identifikuoti ir jų įžvalgomis naudotis. Manau, kad visus atsakymus mes greitai turėsime.

Dvi mūsų stiprios aukštosios mokyklos vieną iš tų atsakymų pateikė savo pavyzdžiu – Kauno medicinos universitetas ir Lietuvos veterinarijos akademija susijungė į Lietuvos sveikatos mokslų universitetą. Sprendimas nuleistas ne „iš viršaus“, bet priimtas dviejų aukštųjų mokyklų akademinės bendruomenės apsisprendimu – nūtaru kartu eiti pažangos keliu. Tai jau pradeda duoti neabejotinų rezultatų, pastiprino abi aukštąsias mokyklas kaip vientisą universitetinį darinį.

Visa, kas vyksta Lietuvoje, vertinu kaip natūralų vyksmą. Iš šalies gali ir turi būti dirgiklis – tai irgi tiesa. Ar specialios darbo grupės universitetų tinklui optimizuoti siūlymai turės įtakos gyvenimui – tolesnių diskusijų reikalas. Kas gali paneigti, kad nereikia konsoliduoti žmogiškųjų išteklių? Kad svarbu racionaliai panaudoti finansus, gerinti aukštojo mokslo kokybę ir pasiekiamumą, kad reikia vengti studijų programų dubliavimosi – vargu ar kas tokioms mintims galėtų priešintis.

Galima paminėti daugybę dalykų, kuriuos galima patobulinti valstybinėse aukštosiose mūsų mokyklose.

Vilniuje gal ne taip aiškiai išsiskirtalizavusios aukštųjų studijų kryptys, bet Kaune išsiskiria trys mokslų ir studijų kryptys: technologijos mokslai, sveikatos mokslai ir socialinis-humanitarinis mokslų blokas. Jei dar būtų ir menai, tai galėtų būti kuriamos trys stiprios aukštosios mokyklos, kurios būtų matomos ne tik Lietuvoje. Veiktų ir tam tikras dirgiklis – Vilniaus ir Kauno konkurencija. Technologijos mokslų ir socialinių-humanitarinių mokslų srityse studentų skaičius vis mažėja, o sveikatos mokslų studentų kreivė didėja. Šiais metais priėmė daugiausia studentų per visą medicinos mokslų Lietuvoje gyvavimo istoriją. Ta kreivė nemažės, nes yra tam tikros studijų programos, kurios yra populiaros ir palaiko visą sistemą.

Nemesti kelio dėl takelio

ML. Kitas klausimas, kiek sveikatos mokslų absolventai darbuosis Lietuvos žmonėms, o ne skandinavų, vokiečių ar amerikiečių labui?

R. Žaliūnas. Esame ne izoliuota šalis, Europos Sąjungoje įteisintas laisvas žmonių judėjimas, todėl patirties įgijimas kitose šalyse yra būtinas. Galėčiau faktais įrodyti, kad sveikatos mokslų atstovai tikrai grįš, bent dauguma iš jų. Europa yra per daug biurokratiška, kad iš Lietuvos nuvykus į kitą šalį galėtum padaryti didelę kar-

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Veterinarijos akademijos Patologijos centras, vyksta paskaita

jerą. Taip, atlyginimą gali gauti gerokai didesnį. Tačiau ar ta aplinka, į kurią mūsų specialistas patenka, jį tikrai tenkins? Jeigu svarbiausia yra kopimas karjeros laiptais, tai man kyla daug abejonių dėl galimybių kitose ES šalyse. Tai ne JAV, kur veikiama pagal visai kitus principus. Į JAV suvažiuojama iš visų pasaulio šalių ir ten nėra svarbu, iš kur atvykai. Jei lietuvaits norės padaryti karjerą Europoje, jis turės būti visa galva aukštesnis, kad būtų tik pastebėtas. O dar reikės įvertinimo ir t. t. Turime būti realistai ir suprasti, kad jei norime būti konkurenciški, turime telkti ir stiprinti savo pajėgas.

ML. Ar mūsų jaunimas taip toli žvelgia į priekį? Jaunuoliai galvoja apie artimiausius siekius – dirbti su gera įranga, gerai uždirbti, atsistoti ant kojų.

R. Žaliūnas. Manau, kad šis klausimas galėtų būti keliamas ne tik jaunimui, bet ir mūsų politikams. Dažniausiai norima gauti greitą efektą, tačiau aukštojo mokslo plėtros visai kiti tempai. Parengti projektą – tai viena, įgyvendinti – kas kita. Tikslui pasiekti yra daug kelių – tai taikoma ir jaunimui. Vienas dalykas, jeigu jis siekia geresnių darbo sąlygų ir gero darbo užmokesčio. Nemanau, kad lemia tik geras atlyginimas. Baigusieji universitetus dažnai skundžiasi darbo aplinka, kuri nėra adekvati universitete sukurtam įvaizdžiui. Ypač tai ryšku biomokslų srityje, neatitikimas tarp Vilniaus, Kauno ir tolimesnių rajonų yra labai didelis. Nenagrinėsime šios neatitikties priežasčių, bet esu tikras, kad jaunimo dalis, reikalinga Lietuvai – pasiliks.

Net panagrinę dabartinę Lietuvos universitetų dėstytojų struktūrą, įsitikintume, kad ji visai kitokia negu buvo dar visai neseniai.

ML. Tvirtinama, kad greitai sens-tama.

R. Žaliūnas. Kas norima parodyti, tą įstengiamo parodyti. Faktai rodo kitką. Ateina nauja karta, mes orientuojamės jau į vaikus, kurie gimė nepriklausomoje Lietuvoje. Kai dabartiniai vaikai pakeis mus, jų poreikiai bus jau visai kiti – daug didesni. Mūsų jaunuolių paskatos studijuoti konkurencingose studijų programose yra akivaizdžios.

ML. Ar tie poreikiai atitinka tikrovę?

R. Žaliūnas. Atsakyčiau, kad taip. Gal bus ir nusivylimo, bet reikia siekti, kad jo būtų kuo mažiau. Tad būtina visą švietimo ir aukštojo mokslo sistemą vertinti labai plačiai. Kalbėdami apie universitetų tinklo optimizavimą, ar galime tikėtis idealaus modelio, jeigu nuošalyje paliekamos kolegijos? Juk aukštasis mokslas – tai vientisa sistema, o visiškai neaiškus kolegijų likimas. Apie kolegijų ateitį savo išvadų nepateikė ir specialii darbo grupė,

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Garbės daktarų galerija, Medicinos akademijos Centriniai rūmai

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninė Kauno klinikos

parengusi siūlymus universitetų tinklui optimizuoti.

Kitas paradoksas. 1995 m. norvegų ekspertai, įvertinę Lietuvos aukštojo mokslo būklę, konstatavo – Lietuvoje per daug aukštųjų mokyklų. Šios norvegų išvados sukėlė panašų šoką kaip dabartiniai specialios darbo grupės skelbti siūlymai. Tačiau po norvegų ekspertų išvadų sulaukėme visai priešingo rezultato: pristeigta dar daugiau aukštųjų mokyklų. Kas gali garantuoti, kad ir šis atvejis nesibaigs panašiai?

ML. Praeitį vertinant dabarties požūriū kartais pamirštama, kokiais tikslais buvo atkuriamas Vytauto Didžiojo universitetas, kuriame Klaipėdos ir Šiaulių universitetai. Ar nereikia universiteto Klaipėdoje, geopolitiškai svarbiame Lietuvai mieste? Ar Šiaulių universitetas nepagyvino Šiaurės Lietuvos mokslinio, intelektualio, kultūrinio gyvenimo? Pagaliau ar buvusių institutų ir akademijų siekis tapti universitetais nebuvo sutiktas kaip natūralus siekis humanitarizuoti ir humanizuoti ligi tol veikusias aukštąsias mokyklas? Ar tie uždaviniai buvo įvykdyti, šiandien niekas nekalba.

R. Žaliūnas. Man regis, yra tam tikri parametrai, apibūdinantys instituciją kaip solidžią, patrauklią, optimalią ir turinčią didelę trauką. Šeima,

– studentas pateko į tą rinkos aplinką, absolventas išeina į tą pačią. Bet valstybė, kaip vientisa sistema, privalo turėti visiems suprantamą specialybių sąrašą – tai laiduotų valstybės gyvybingumą. Valstybė negali užmerkti akių prieš tai, kad galima nerengti matematikų, chemikų ar kitų specialybių, garantuojančių valstybės gyvybingumui svarbius specialistus. Be papildomo įsikišimo ir finansavimo to nebūtų galima pasiekti. Antraip vienų specialistų bus perteklius, ir jie taps bedarbiais, o kitų specialistų nuolat stigs.

ML. Buvo pasakyta „valstybė turi“, „valstybei svarbu“. Tik kaip šiuo atveju tą valstybę suprantame? Valstybės vardu atsakingus sprendimus priima tam tikri asmenys – politikai, ministerijų pareigūnai, kurie remiasi įvairių ekspertų rekomendacijomis. Labai dažnai gyvenimas priverčia suabejoti šių sprendimų priimančių, ekspertuojančių ar patariančių asmenų kompetencija. Jums tokių abejonų nekyla?

R. Žaliūnas. Kaip akademinės aplinkos žmogus, esu linkęs vertinti bet kokią nuomonę. Net ir klaidingą. Stipriausi Lietuvos universitetai nesiblaško, net ir girdėdami keisčiausius kai kurių ekspertų siūlymus ar drastiškus institucijų sprendimus. Man tai

išsiskiriantis, autonomija jam nebūtinai. Juk Lietuvos Respublikos Konstitucija teisiškai gina universitetų autonomiją. Dar daugiau: vargu ar daug rasime valstybių, kurių konstitucijose būtų tiek daug vietos skirta aukštajam mokslui kaip Lietuvos Konstitucijoje. Pasaulyje taip pat neradime nė vienos civilizuotos demokratinės šalies, kurios valdžia vienaip ar kitaip nebandytų prie tos šventovės prisiliesti ir ją paveikti. Štai šį procesą stengiuosi vertinti ramiai – kaip neišvengiamą.

Būtų labai gerai, kad valstybės, visuomenės įvykių sukuryje visados būtų universitetai. Dalis, sutampanti su politinės valdžios vizijomis, turėtų būti panaudota, o sistemai priešiški, veiklą stabdantys sprendimai neturėtų kelti sumaišties ir trikdyti universitetų veiklos. Kiekviena naujos valdžios institucija bando kystalėti savo pirštus prieš šventų dalykų, sujaukti įprastą darbo ritmą ir įnešti nerimo. Tokiu atveju paprasčiausiai reikėtų kurį laiką išlaukti. Taip daro daugelis universitetų. Ir visi kaip vienas blogiausiu tarpsniu vadina metą, kai valstybėje keičiasi politinė valdžia. Atėjusi nauja valdžia būtinai vėl sieks permainingų, dažnai sugrąžinusių *status quo*. Tai aksioma. Visa tai trikdė normalų akademinį vyksmą ir su tais

politiniams svyravimams taikytis nereikėtų.

Akademinėje bendruomenėje staigūs pokyčiai nevyksta. Ir nereikia, kad vyktų. Universitetai privalo turėti savo viziją bent keliems dešimtmečiams į priekį ir nesitaikyti su dažnai labai laikinomis politikų vizijomis. Ką akademinė institucija žada visuomenei, kiek jai atskaitinga, kaip pasitiks ateisiantį studijuoti jaunuolį, kuris šiandien dar lanko tik vaikų darželį. Universitetas negali būti atskirtas nuo visuomenės, šeimos, darželio,

mokyklos, gimnazijos. Taip daroma visame pasaulyje, tokios universitetų misijos siekiama. Bet kuriuo jauno žmogaus gyvenimo tarpsniu neturi būti trikdžių, jeigu norime, kad į universitetus ateitų suformuota asmenybė. Juk nenurodysiu pirmakursiams sveikatai gyventi, jeigu jie įstoja į universitetą jau būdami nesveiki. Kalbu ne vien apie fizines, bet ir apie kitokio pobūdžio negalias. Man atrodo, kad kiekviena šeima, savo vaiką patikėdama universitetui, turi matyti jam atsiveriančias galimybes – tiek profesinės karjeros, tiek viso gyvenimo.

Draugiškas patarimas maišantiems lietuvišką vyną

ML. Tai kuo baigsis universitetų tinklo optimizavimas? Ne jau Vilnius ir Kaunas nusipelnė turėti tik po vieną universitetą, kaip siūlo speciali darbo grupė?

R. Žaliūnas. Labai nustebčiau, jeigu to būtų siekiama, nes švietimo ir mokslo ministras Gintaras Steponavičius vis dėlto yra liberalas. Šiuo valstybės raidos etapu tokį sprendimą įvardyčiau kaip klaidą. Visą sistemą galima sugriauti labai greitai, bet mechanizmas „optimizavimas“, universitetų sujungimas laukiama efekto neduos, nei studijų kokybės, nei mokslo lygio nepakels. Kaip sako vienas gurmanai: „Maišykite lietuvišką vyną kaip norite, vis viena prancūziško vyno skonio neišgausite. Jau nekalbant apie konjaką“. Tą patį galima pasakyti ir apie skubotą universitetų sujungimą.

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės Kauno klinikų Neonatologijos klinikos Naujagimių reanimacijos ir intensyvios terapijos skyriuje

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Veterinarijos akademijos Dr. L. Kriaučiūno smulkiųjų gyvūnų klinikoje

atiduodama savo brangiausią turtą – vaiką – žino, kad jis ne tik įgis diplomą, bet ir kokios jo karjeros perspektyvos galimybės. Tas kelias turi būti aiškus dar prieš abiturientui stojant į aukštąją mokyklą. Į vieną ar kitą universitetą turi būti stojama ne dėl to, kad jaunuolis gyvena netoli to universiteto. Tikrai nesu šalininkas, kad nedidelėje teritorijoje, kur visi miestai lengvai pasiekiami, teritoriniu principu reikia steigti aukštąsias mokyklas. Reikia vertinti pagal tai, ką jos turi viduje, kokie žmogiškieji, intelektualiniai išteklių, plėtros perspektyvos. Visa tai reikia vertinti objektyviai. Paradoksas – kai kurias studijų programas vykdo visi universitetai. Taip neturėtų būti. Dar neaišku, ar visas tas aukštąsias mokyklas galime vadinti universitetais.

Rinka – ne visagalė

ML. Prisiminkime XX a. paskutinį dešimtmetį, kai nauji universitetai tarsi viščiukai ritosi iš lukšto. To meto mokslo reformatoriai ir vietinės reikšmės strategai vienu balsu šaukė, kad rinka viską sustatys į vietą, taip pat ir universitetus. Tad nieko blogo, jei visur tos pačios studijų programos, visur rengiami vadybininkai arba slaugytojai.

R. Žaliūnas. Dėl rinkos aukštojo mokslo sistemoje. Visą sistemą siūlyčiau vertinti specialistų rengimo požūriū. Jeigu rengiame valstybės sektoriui, tai kokia čia gali būti rinka? Studijų srityse, kur kone visi absolventai išeina dirbti į privačias struktūras, rinkos dėsniai galioja nuo pat pradžių

yra barometras: ar stiprios aukštosios mokyklos tas keistas, kaip sakote, idėjas akceptuoja, ar priima jas, ar siekia dialogo? Man tai svarbiausia. Manau, kad Lietuvai būtų daug pavojingiau, jei susirinktume siaurame rate ir užsiimtumė savigyra – nebematytume savo pačių problemų. Kiekviena struktūra pirmiausia turi matyti, jausti savo pačios problemas. Kai pradėdame girti vienas kitą – tai blogiausias požymis, rodantis, kad reikalai išties prasti. Monopolinės sritys neišvengiamai išsigimsta, apie jokią pažangą tada ir kalbos nėra. Bet kuris geras įdirbis turi būti nuolat palaikomas. Esu tikras, kad stipriausi mūsų universitetai išsaugos savo autonomiją bent jau tiek, kiek tų universitetų bendruomenės manys esant reikalinga.

ML. Pokalbio pradžioje pripažinote, kad kiekviena politinė valdžia stengiasi riboti, varžyti universitetų autonomiją – tai, Jūsų nuomone, nėra ypatinga blogybė. Toks perdėtas tolerantiškumas šiuo atveju vargu ar pateisinamas, nes universitetų autonomiškumas – istoriškai įsitvirtinusi universitetų privilegija – neturėtų būti ginčijamas. Abejonių kelia net dozavimas: daugiau autonomijos, mažiau autonomijos...

R. Žaliūnas. Kiekvieno universiteto tradicijos, įpročiai, net kultūrinė aplinka skiriasi. Nė vienos institucijos vadovui nėra suteikta privilegija perrašinėti universitetų raidos istoriją, keisti veiklos principus ir pradėti teigti, kad mūsų laikų universitetas jau nebėra mokslo šventovė, todėl nėra ypatingas,

LIETUVOS UNIVERSITETŲ REKTORIŲ KONFERENCIJA
Lithuanian Universities Rector's Conference

2011-10-27 Vilnius 2088

Lietuvos Respublikos Seimui,
Lietuvos Respublikos Vyriausybei,
Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvos universitetų taryboms ir senatams

DĖL LIETUVOS UNIVERSITETŲ TINKLO OPTIMIZAVIMO

Lietuvos universitetų rektorių konferencija, išanalizavusi LR Ministro Pirmininko sudarytos darbo grupės pateiktas išvadas, konstatuoja:

- Deklaruojamas siekis Lietuvoje sukurti stiprius, tarptautiniu ir Lietuvos mastu konkurencingus universitetus, orientuotus į mokslo, studijų ir inovacijų vienovę, sutampa su Lietuvos universitetų veiklos prioritetiniais tikslais.
- Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad „siekiamo universiteto“ sąvoka permelgų susiaurinta, nepalikanti galimybės šalia „universalios universiteto“ egzistuoti „specializuotiems universitetams“. Atidesnė panašaus ir netgi mažesnio dydžio Europos šalių universitetų tinklo analizė akivaizdžiai demonstruoja didelę aukštųjų mokyklų įvairovę – įvairiausiomis kombinacijomis šalia „universalios universitetų“ egzistuoja „specializuoti universitetai“. Tačiau nė vienoje šalyje nėra tik vieno arba dviejų universitetų. Taigi šiuo požūriū akivaizdu, kad Lietuva iškristų iš Europinio konteksto.
- Universitetų sujungimo terminų nustatymas gali pasitarnauti planuojamiems akademinėms institucijoms jungimosi veiksmais, tačiau akademinėms bendruomenėms, neišskiriant studentijos, turi būti suteikiamos galimybės pačioms diskutuoti savo universiteto ateities modelius.
- Lietuvos universitetų rektorių konferencija, suprasdama būtinybę siekti studijų kokybės gerinimo, į inovacijas orientuotos mokslinių tyrimų aplinkos, stiprinant vadinamąjį žinių trikampį – švietimą, mokslinius tyrimus ir verslą – sukurtiant rytdienos talentams patrauklią universitetų aplinką studijose, moksle ir praktinėje veikloje bei aktyvesnio integravimosi į tarptautinę žinių erdvę, siūlo:
  - Universitetų tinklo optimizavimą inicijuoti skatinant savanorišką sąlyčio taškų paieškos diskusiją, grindžiamą tarpusavio suinteresuotumu ir efektyvumo principu.
  - Žengiant šia kryptimi, svarbu atlikti objektyvią vykdomų studijų programų bei mokslinių tyrimų analizę, tai padėtų išvengti nereikalingo dubliavimo ir pagrįstą papildomą finansavimą tiems universitetams, kurie nori ir geba diegti naujoves, reformas ir laiduoti aukšto lygio dėstytojų, mokslinį darbą ir paslaugas.
  - Geriant LR Konstitucijos deklaruojamas universitetų autonomijos teises, sudaryti sąlygas universitetinių aukštųjų mokyklų bendruomenėms priimti mutarimus dėl efektyviausios veiklos, susijungiant ar surandant kitas tarpusavio bendradarbiavimo formas.
  - Mokslo, studijų ir inovacijų potencialo konsolidavimo procesui padėtų Europos aukštojo mokslo ir inovacijų pažangos skatinimo principai, išdėstyti 2011-09-20 Europos aukštojo mokslo sistemų modernizavimo darbotvarkėje COM(2011) 567.
  - Dialogas ir tvarus bendradarbiavimas tarp universitetų vadovų, Vyriausybės ir Seimo narių, žiniasklaidos, mokslo darbuotojų, dėstytojų, studentų, visuomeninių organizacijų atstovų yra reikalingas tęsiant pradėtus darbus ir siekiant visokeriopos pažangos.

Prezidentas prof. Remigijus Žaliūnas

Tilinė g. 16 / Vilniaus g. 6, LT-01101, Vilnius, LITHUANIA
Tel.: +370 618 68019, +370 5 212 06 29, faks.: +370 5 212 06 29
Kodas 191900971, a/sk. sąsk. Nr. LT14 7044 0600 0121 6614, SEB Vilniaus bankas, Vilniaus filialas
lekt@lurk.lt, lekt@lurk.lt, www.lurk.lt

Esu tikras, kad Kauno technologijos, Vytauto Didžiojo ir Lietuvos sveikatos mokslų universitetai užims aktyvią poziciją dėl universitetų pertvarkos ir tam tikru veiklos etapu pasistengs išgryninti veiklas, kurias akivaizdžiai dubliuoja kone visi šalies universitetai. Aš pats savęs klausiu ir atsakau: jei mes Lietuvos sveikatos mokslų universitete išliekame tokie, kokie esame, tai mums reikės dar kelių labai stiprių socialinio-humanitarinio bloko profesorių, nes būtina humanitarizuoti mūsų universitetą.

Norėčiau savo ruožtu jums užduoti klausimą. Ar manote, kad tokia sena ir garbinga istorija apsišarvavęs Vilniaus universitetas, turintis visus reikalingus fakultetus, šiandien geriau parengia sveikatos mokslų specialistus už Lietuvos sveikatos mokslų universitetą? Drįsčiau suabejoti ir net garantuočiau – geriau neparengia. Manau, ir vilniečiai sutiks, kad mūsų į gyvenimą išleidžiami specialistai taip pat labai stiprūs ir brandūs.

ML. Labai gerai, kad turime su kuo lyginti, sveika konkurencija tik į naudą abiem universitetams.

R. Žaliūnas. Abu modeliai veikia ir reikalingi. Sveikai konkuruojame ir vieni kitus skatiname. Bet ne penki ar dešimt universitetų Lietuvoje turi rengti sveikatos mokslų specialistus – tai jau būtų absurdas. Dabartinis sveikatos mokslų specialistų rengimo modelis yra vykęs – mūsų tautiečiai juk nevažiuoja gydytis į kitas šalis, net jei turi pakankamai pinigų. Kalbu apie dažniausias, o ne ypač retas ligas, kurias diagnozuoti ir gydyti mažose šalyse tiesiog neįmanoma sukaupti pakankamai patirties. Lietuvos universitetų ligoninėse yra lygiai tokia pati aparatūra kaip Paryžiaus ar Niujorko gydymo centruose ir ne žemesnės kvalifikacijos medikai, galintys garantuoti laiku suteiktą, saugią ir visavertę pagalbą ligoniu.

MAŽOJI LIETUVA

Prūsijos valdžios tautinė švietimo politika XIX a.

Karalienės mokytojų seminarijai – 200 metų (1811–2011)

Dr. Algirdas MATULEVIČIUS
Mokslo ir enciklopedijų leidybos
centro vyresnysis mokslinis redak-
torius

Karalienės gyvenvietė įkurta ant Pisos upės kranto (ties Gumbine susilieja su Raminta, arba Rominta, o ši netoli Įsruties – su Angerape ir čia prasideda Prieglius). Taigi ši gyvenvietė įkurta svarbioje kelių jungtyje tarp Gumbinės ir Įsruties, prie plento, jungiančio Eitkūnus su Karaliaučiumi. Gyvenvietės pradžia – 1533 m. minimas *Hof Hagen* dvaras, aplink kurį kūrėsi lietuvininkų kumečių sodybos – dėl to kurį laiką gyvenvietė vadinta *Kummetschen*, *Kummetschen-Karalene*. Pirmosios mokytojų seminarijos Prūsijos karalystėje imtos steigti XVIII a. II pusėje, po vokiškosios kolonizacijos, kai 1736 m. pagal *Recessus generalis* parapijų vizitacijų parengtus nuostatus Mažosios Lietuvos gyventojams įvestas visuotinis 6–14 metų vaikų mokymas. Tam prireikė daug pedagogų.

Pirmą kartą Europoje bandyta įvesti visuotinį vaikų švietimą. Iki 1741 m., per kelis metus, senojoje (baltų) Prūsijoje (be vokiško Brandenburgo su karalystės sostine Berlynu), be jau veikiančių 320 bažnytininkų mokyklų, įkurta net 1 160 pradžios kaimo (žemininkų) mokyklų, iš jų 275 – Lietuvos provincijoje (vok. *Provinz Litauen*) – Klaipėdos, Tilžės, Ragainės ir Įsruties apskrityse. 1756 m. (pasibaigus vokiškajai kolonizacijai) iš 1 700 baltų Prūsijoje veikiančių parapijinių mokyklų vien vokiškų tebuvo 400, kitose dėstyta lietuvių, lenkų kalbomis arba mišriai (Mažosios Lietuvos ir Mozūrijos pasienyje, Gėldapės apskrityje – visomis 3 kalbomis). 1800 m. lietuviškų kaimo mokyklų buvo: Įsruties apskrityje 127, Klaipėdos – 85 (iš jų 8 lietuviškos-vokiškos), Ragainės – 69, Gumbinės – 58 (ir 8 vokiečių), Tilžės – 52, Labguvos – 20.

Karalienės mokytojų seminarija (prieš II pasaulinį karą)

1864 m., spartėjant lietuvininkų asimiliacijai, žemininkų mokyklas lankė apie 17 160 mokinių; iš jų apie 12 240 kalbėjo tik lietuviškai, 4 920 mokėjo ir vokiškai, 7 360 mokinių mokyma vien vokiečių kalba. Buvo kuriama vokiška švietimo sistema klusniam Prūsijos piliečiui ugdyti.

Grįžkime prie mokytojų seminarijos. 1811 m. Kumečiuose įsteigus pirmąją Mažojoje Lietuvoje mokytojų seminariją, ji pavadinta lietuvininkų globojamos pamiltos Prūsijos karalienės (karaliaus Friedricho Wilhelmo III

Gumbinė. Karo ir domenų rūmų pastatas (prieš II pasaulinį karą)

žmonos) Luizės (Luise) titulu *Karalene*. Šis pavadinimas įsigalėjo ir vokiečių, ir lietuvių (*Karalienė*) istoriografijoje.

Ši švietimo ir kultūros įstaiga, rengusi lietuvių kalbos mokytojus Mažajai Lietuvai, buvo įkurta XIX a. pradžioje, per pranzūzmetį (napoleonmetį; 1807–1813 pr.). Po pralaimėto karo Prancūzijai pažangūs Prūsijos veikėjai ėmė pertvarkyti valstybę. Valstybės ministro barono Heinricho Friedricho Karlo Steino ir valstybės kanclerio grafo K. A. von Hardenbergo ir kt. aukštųjų pareigūnų iniciatyva imta moderninti Prūsijos kariuomenę, daryti socialines ekonomines (1807 m. panaikinta baudžiava), švietimo, kultūros, administracines reformas. Taip buvo įkurta plentų ir upių sankirtoje esanti Karalienės mokytojų seminarija. Karalienės gyvenvietė priklausė didžiausiai Mažosios

buvo susmulkintos į mažesnes, vadina-
M Kreisus (kreizus). 1818 m. Įsruties apskrities teritorijoje sudarytos mažesnės, turinčios pilną statusą ir savivaldą, apskritys: be Įsruties, dar Gumbinės (*Gumbinnen*), Stalupėnų (*Stallupöhnen*), Darkiemio (*Darkehmen*) ir Gėldapės (*Goldapp*). Pirmosios trys apskritys, daugiausia Gumbinės, XVIII a. I pusėje buvo labiausiai kolonizuotos vokiečiais ir vokiečių kalbomis (šveicarais, zalcburgiečiais). Karalienė priklausė Įsruties apskričiai, buvo pasienyje su Gumbinės apskritimi. 1859 m. paminėta Karalienės evangelikų liuteronų parapija.

Švietimui, tautinei mokyklai ypač daug nusipelnė intelektualas Theodoras Schönas (g. 1773 Šereitlaukyje, netoli Rambyno, prie Nemuno, m. 1856 Arnavoje prie Karaliaučiaus). Karaliaučiaus universitete klausėsi prof. I. Kanto filosofijos paskaitų. Per neapoleonmetį (prancūzmetį) lydėjo Prūsijos karalių Friedrichą Vilhelmą III ir jo šeimą per Karaliaučių į Klaipėdą, kurioje per okupaciją gyveno. Su baronu H. Steinu ir grafu K. A. Hardenbergu rengė pažangias karalystės reformas. 1809–1816 m. buvo Lietuvos departamento Gumbinės karo ir domenų rūmų prezidentas, 1824–1848 m. – Prūsijos karalystės Rytų Prūsijos provincijos oberprezidentas. Jo rūpesčiu Mažojoje Lietuvoje įsteigta daug pradžios mokyklų, svarbiausia – Karalienės mokytojų seminarija, 1810 m. Gumbinėje, 1815 m. Įsrutyje – aukštesnioji mergaičių mokykla. Gumbinėje 1812–1859 m. leistas vienas pirmųjų Mažojoje Lietuvoje ir pirmasis Gumbinės apygardoje laikraštis *Intelligenz-Blatt für Litthauen* (Inteligentijos laikraštis Lietuvai), nuo 1859 m. leistas kaip dienraštis *Preussisch-Litthauische Zeitung* (Prūsų lietuvių laikraštis); nuo 1811 m. – Lietuvos departamento oficiozas *Amts-Blatt der Königlich Litthauischen Regierung* (Karališkosios Lietuvos vyriausybės tarnybinis laikraštis), įkurta pirmoji Mažojoje Lietuvoje viešoji biblioteka. T. Schönas pritarė lietuvių kalbos vartojimui mokyklose. Neatsitiktinai kalbininkas G. H. F. Nesselmannas T. Schönui dedikavo *Lietuvių kalbos*

žodyną (*Wörterbuch der litthauischen Sprache* 1851). Klaipėdoje prie Borussia paminklo jam buvo pastatytas biustas, Karaliaučiuje – obeliskas.

Karalienės mokytojų seminarija įkurta 1811 m., veikė iki 1926 m. Įsteigė J. H. Pestalozzio mokymus Prūsijos karalienės Luizės (Luise) lėšomis. Iki 1882 m. buvo vienintelė speciali vidurinė mokykla, Mažajai Lietuvai rengusi pedagogus. Prof. Domo Kaulo duomenimis, į ją buvo priimama kasmet po 25–30 jaunuolių, baigusių parapiškes mokyklas ir 2 metus (vėliau – 3–4 metus) mokęsi parengiamuosiuose kursuose – preparandume; pirmasis 1817 m. įkurtas Karalienėje. Seminarijoje mokslas truko 3–4 metus. Dauguma seminaristų buvo lietuvininkai, iki 1818 m. – daugiausia našlaičiai ir neturtingų tėvų vaikai, valstybės lėšomis išlaikomi internate. 1819 m. seminarijai suteiktos valdinės mokymo įstaigos teisės. Turėjo bažnyčią, turtinę biblioteką, mokomąjį bandomąjį sodą, bityną. Buvo mokoma vokiečių kalba, bet iki 1882 m. kaip atskiras dalykas dėstyta lietuvių kalba. Mokymo procese vadovautasi J. H. Pestalozzio (šios seminarijos įkūrėjo K. A. Zellerio mokytojo Šveicarijoje) ir F. A. Diesterwego pedagoginėmis idėjomis. Nuo XIX a. II pusės įsigalėjo pietizmo (protestantų judėjimas, priešprieša liuteronijai, šviečiamajai racionalistinei teologijai; būdinga uždaramas, asketizmas, polinkis į misticizmą) ir vokiškojo nacionalizmo ideologija. Rektoriais dirbo ir lietuvininkai J. Romeikis (1891–1898) ir W. Tomušaitis (1898–1904). 1811–1911 m. Karalienės mokytojų seminarija parengė net 2 208 mokytojus. Ją baigė žymūs Mažosios Lietuvos lietuvių raštijos, spaudos, švietimo veikėjai. Pavyzdžiui, F. Bajoraitis, A. Einoras, J. F. Kelkis, K. Kūmutaitis, M. Pucas, E. Radžiūnas, M. Šapalas, E. Šesnakas, J. Urbonas, E. Wendtas.

Reiktų prisiminti Gusevo miesto praeitį ir reikšmę. Gumbinė (*Gumbinnen*) šimtmečiais po Karaliaučiaus (*Königsberg; Kaliningrad*) nuo XVII a. buvo žymiausias Prūsijos, Rytų Prūsijos teritorinis administracinis centras. Labiausiai kolonizuotoje apskrityje,

kelių ir upių sankryžoje, strateginėje padėtyje įsikūrusi ir 1724 m. gavusi miesto teises Gumbinė buvo didumos Mažosios Lietuvos ir visos Mozūrijos (istorinė sritis, iki XVII a. susidariusi prūsų žemėse) sostinė, pagrindinis centras. To centro pradžia – 1723–1736 m. Gumbinėje veikusi Lietuvos deputacijos kolegija (*Deputationscollegium in Litauen*) – Prūsijos karalystės centrinės valdžios Mažojoje Lietuvoje įstaiga. Valdė oficialų teritorinį vienetą Lietuvos provinciją (*Provinz Litauen*): Įsruties, Klaipėdos, Ragainės ir Tilžės lietuviškiausios apskritys, tai yra apėmė Mažosios Lietuvos branduolį. Lietuvos kolegija buvo pavaldi Karaliaučiaus karo ir domenų rūmams (*Königsberger Kriegs- und Domänen Kammer*). Abiem įstaigoms iš Karaliaučiaus vadovavo ministras K. Waldburgas. Baigiantis Didžiosios kolonizacijos pagrindiniam etapui, 1736 m. (tuomet Lietuvos provincijoje baigė įsikurti 10 135 zalcburgiečiai, daug jų įsikūrė Gumbinėje) Lietuvos deputacijos kolegija buvo pertvarkyta į Lietuvos departamentą (*Litauisches Departement*). Pagrindinė administracinė įstaiga – Gumbinės, arba Lietuvos, karo ir domenų rūmai (*Gumbinner Kriegs- und Domänen Kammer*). Šis Prūsijos teritorinis administracinis vienetas gyvavo 1736–1818 m., kai per prancūzmetį (napoleonmetį) ir po jo Prūsijos karalystėje bei Mažojoje Lietuvoje visose gyvenimo srityse padaryta esminių reformų. Lietuvos departamentas apėmė pagrindinę Mažosios Lietuvos dalį – minėtą Lietuvos provinciją ir Mozūriją. Vakarinė Mažosios Lietuvos dalis priklausė Rytų Prūsijos departamentui (*Ostpreussisches Departement*), kuris apėmė senosios Prūsijos vakarinę dalį. Administravo Karaliaučiaus karo ir domenų rūmai.

1818 m. Lietuvos departamentas pertvarkytas į Gumbinės apygardą (*Regierungsbezirk Gumbinnen*; 1818–1945) – Prūsijos karalystės, nuo 1871 m. Vokietijos imperijos administracinis teritorinis vienetas. Administravo tie patys Gumbinės karo ir domenų rūmai. Vakarinėje Prūsijos dalyje atitinkamai vietoj Rytų Prūsijos departamento 1818 m. sudaryta Karaliaučiaus

apygarda (*Regierungsbezirk Königsberg*; 1818–1945), kurią administravo tie patys Karaliaučiaus karo ir domenų rūmai.

Lietuvos departamento, nuo 1818 m. Gumbinės apygardos centre Gumbinėje 1910–1914 m. veikė Gumbinės lietuvių draugija, 1805–1819 m. – Lietuviškoji spaustuvė, 1817–1944 m. – Krausenecko (*Krauzeneko*) ir kitos spaustuvės (1809–1919 m. jų veikė net 14). Po baudžiosios 1807 m. panaikinimo ir kitų kone visose gyvenimo srityse reformų kilo Prūsijos ekonomika, kultūra ir švietimas, šalis modernėjo. Prūsijos švietimo politika tautinių mažumų (lietuvininkų, lenkų bei mozūrų) atžvilgiu nebuvo nuosekli. Mažosios Lietuvos pradžios (kaimo arba žemininkų) mokyklose iki Didžiojo maro bei bado ir Didžiosios vokiškosios kolonizacijos XVIII a. I pusėje buvo mokoma vien lietuviškai – daugiau nei 90 % Lietuvos provincijos kaimo gyventojų buvo lietuvininkai. Po kolonizacijos jų kaimuose įsikūrė vokiečių bei vokiečiai, atsirado mišrių mokyklų. Iki Vokietijos im-

perijos (Reicho) sukūrimo 1871 m. Prūsijos valdžia nesiėmė prievarta germanizuoti kitataučius. Tačiau buvo siekiama kurti vokišką kaimo mokyklą. Daug lėmė vokiečių intelektualų ir pačių lietuvininkų švietimo priešinimas. Tautinė politika priklausė ir nuo konkretaus karaliaus, jo patarėjų, kulto ir švietimo reikalų ministro pozicijos, jų asmeninių savybių, santykių su vietos gyventojais. Siūlymai išstai suvokietinti mokyklą XVIII a.–XIX a. I pusėje nebuvo įgyvendinti dėl XVIII a. pačių Prūsijos ideologų, politikų propaguojamos prūsiosios-lietuviškosios politinės krypties (vad. lietuviškasis skydas), diegimo kraštiečių arba rytprūsietiško, patriotizmo (1701 m. susikūrusiai karalystei reikėjo tarptautinio pripažinimo), dėl Reformacijos tradicijų puoselėjimo visose gyvenimo srityse vartoti autochtonų kalbą. Šių nuostatų su išimtimis laikytasi ir XIX a. I pusėje. Prūsijoje iš Vakarų Europos plito Švietimo (Apšvietos) epochos idėjos, kurias skelbė J. G. Herderis, G. Lesingas, Voltaire'as (Volteras), J. J. Russo, J. H. Pestalozzi. Švietimas gim-

tosiomis kalbomis esąs svarbiausias tautų ekonominės, kultūrinės pažangos variklis. Šioms idėjoms įgyvendinti XIX a. pradžioje imtasi esminių reformų – vaikus mokyti ėmėsi seminarijas baigę pedagogai. Teorines žinias sieti su praktika geriausiai įgyvendino Pestalozzi nuostatas įdiegusi Karalienės mokytojų seminarija. Prūsijos švietimo sistema tapo racionalia, bet ir griežta. Parapijų mokyklas prižiūrėjo Evangelikų bažnyčia. 1794 m. įsigaliojo *Prūsijos provincijų visuotinis krašto teisyne*, įtvirtinęs, kad mokykla yra valstybinė įstaiga, veikianti laikydamasi vyriausybės nuostatų, potvarkių, įsakų.

Dėl šių ir kitų priežasčių nebuvo įgyvendintas Mažosios Lietuvos tikybos ir švietimo inspektoriaus Heinricho Lyzijaus (*Lysius*) 1721 m. projektas lietuvių vaikams mokytis iš vokiškų vadovėlių. Vokiečiai intelektualai, ypač evangelikų kunigai, pasipriešino kulto ir švietimo ministro F. Kunheimo 1739 m. projektui lietuvių ir lenkų bei mozūrų vaikus mokyti vokiečių kalba. Tuomet lietuviškiausiose apskrityse nebuvo nė vienos evangelikų parapijos,

kurioje būtų kalbama tik vokiškai. Prūsijos vyriausybės Berlyne vyriausiasis patarėjas Johannas Zöllneris XIX a. pradžioje skelbė, kad svarbų darbą vokiečiant lietuvius ir lenkus bei mozūrus turį atlikti vokiečiai mokytojai. Vietines kalbas Prūsijoje būtina su „šaknimis išrauti“. Mokytojams, kunigams, teisėjams jis siūlė tenkintis viena vokiečių kalba; ji turinti tapti „vienintele viešpatuojančia kalba“.

Lietuvių kalbos, archaiškiausios iš indoeuropiečių kalbų, ginti stojo vokiečių autoritetai. Klasikinės vokiečių filosofijos vienas pradininkų Karaliaučiaus universiteto profesorius rektorius Immanuelis Kantas (manoma, protėviai kilę iš Klaipėdos apylinkių lietuvininkų) Kristijono Gotliebo Milkaus žodynui *Litauisch-deutsches und Deutsch-litauisches Wörterbuch* (1800) prakalboje išskėlė lietuvių kalbos svarbą mokslui. Ji turi būti apsaugota ir vartojama ne vien buityje, bet ir mokykloje, bažnyčioje. Lietuvių kalbos senumas ir švarumas turi didelės reikšmės lingvistikai, senajai istorijai. I. Kantas smerkė germanizaciją. Kitą

prakalbą Milkaus žodynui parašė vokiečių literatas, filosofas, teologas, Berlyno universiteto profesorius Danielius Jenischas. Jis aukština lietuvių kalbą, lietuvių būdą, jų gabumus ir papročius, pabrėžė Mažosios Lietuvos savitumą. Svarią prakalbą žodynui parašė Gumbinės karo ir domenų rūmų patarėjas Christophas Friedrichas Heilsbergas. Jis nepritarė „Lietuvos suliejimui su kitomis Prūsijos karalystės provincijomis“, pastebėjo, kad lietuvis išsiskiria iš kitų darbštumu ir sumanumu, jis esąs ištikimas pilietis ir geras karys, myli savo kalbą. Heilsbergas daro išvadą, kad lietuvis kartu su savo kalba prarastų ir tautybę; dėl to ūkinės ir valstybinės naudos sumetimais būtina palikti lietuvių kalbos vartojimą viešajame gyvenime. Prūsijos karaliaus administracijos, aukšto pareigūno siūlymai ir samprotavimai stabdė atskirų pareigūnų, politikų bandymus Mažosioje Lietuvoje lietuvių dėstomąją kalbą pakeisti vokiečių kalba, skatino lietuvių raštijos plėtrą.

Bus daugiau

Mokslas, etika ir politika Lietuvoje

■ Atkelta iš 1 p.

Pliuralizmas moksle ir mokslinės veiklos etika

Etikos reikšmė mokslui atsiskleidžia bandant suprasti mokslinės veiklos ypatybes. Mokslas yra istoriškai susiformavusi žmogaus veikla, dėl kurios žmonija išmoko įgyti ir kaupti naujas žinias. Iš kitų panašų tikslą turinčių veiklų mokslas išsiskiria specifiniais mechanizmais, padedančiais daryti sprendimus ir derinti skirtingus pozicinius neturint pilnos informacijos. Sociologija ir filosofija siūlo net kelias mokslą apibūdinančias savybes (racionalumas, metodas ir pan.), kuriomis bandoma nustatyti, kas yra bendro mokslui. Plačiau apie mokslo sampratą rašėme laikraštyje „Mokslo Lietuva“ (2010 m. birželio 3 d. Nr. 11). Kalbant apie etikos reikšmę, verta prisiminti dar vieną mokslui būdingą aspektą – idėjų bei požiūrių pliuralizmą.

Minėtoji diskusija tarp humanitarų ir gamtos mokslų atstovų eilinį kartą parodė didžiulius skirtumus tarp šių mokslininkų grupių. Tai nebuvo jokia naujiena. Tačiau daugeliui gali pasirodyti netikėta, kad gilūs organizaciniai, pasaulėžiūriniai ir kultūriniai skirtumai egzistuoja tarp matematikų ir teorinės fizikos atstovų. Prieštaravimų šaknys glūdi šiose disciplinose tiriamų objektų prigimties skirtumuose. Matematikos tyrimų objektas – abstrakčios sąvokos ir problemos, kylančios nagrinėjant sąryšius tarp tokių sąvokų. Ma-

tematikos žinių patikimumą garantuoja korektiškas loginis samprotavimas. Tuo tarpu fizikos tyrimų objektas yra materialios gamtos savybės, o fizikos žinių patikimumą apsprendžia rezultatų atitikimas tikrovei. Toks atitikimas nereikalauja loginio „įrodymo“, o nustatomas atliekant eksperimentą. Fizi-koje paprastai nedaroma skirtumo tarp to, ką matematikai vadina „teorema“ ir „hipoteze“. Dėl to kyla skirtumai tarp tyrimų organizavimo formų, rezultatų kokybės vertinimo kriterijų, rezultatų publikavimo tradicijų ir t. t. Šių skirtumų nepaisymas sukelia krizines situacijas, pastaruosius kelis dešimtmečius diskutuojamas pasaulio akademinėje literatūroje (pvz., A. Jaffe, F. Quinn. *Bulletin of the American Mathematical Society*, 1993, 29, p. 1–13).

Atidžiau ir plačiau pažvelgus į mokslinės veiklos formas, rasime daugybę skirtumų ne tik tarp stambiųjų mokslo sričių, bet ir tarp smulkiųjų mokslo šakų. Nenuostabu, kad tokio-omis sąlygomis etika tampa mokslą vienijančiu mechanizmu. Fizikas Lee Smolin teigia dar daugiau: mokslo sėkmė nulėmė tai, kad mokslo bendruomenė susidarė ir gyvavo laikantis bendrų etikos principų (Smolin, Lee. *The trouble with physics*, p. 301). Šio rašinio kontekste svarbūs yra du mokslinės veiklos etikos principai: (1) ginčijamas klausimas laikomas išspręstu, jei sutarimas pasiekiamas naudojant racionalius argumentus ir viešai prieinamą informaciją; (2) jei tokio sutarimo gera valia pasiekti neįmanoma, tai turi būti skatinama ir sudaromos palankios sąlygos plėtoti skirtingus požiūrius į ginčijamą klausimą. Šie principai taikytini ne tik pačiame moksle, bet ir mokslo politikoje. Tai reiškia, kad politikai neturėtų jiems prienamomis finansinėmis ir įstatyminėmis priemonėmis bandyti keisti tai, dėl ko nėra sutarimo tarp mokslininkų.

Mokslo politika ir etika

Etikos požiūriu nepagrįsto politinio kišimosi į mokslą pavyzdys yra praeitų metų lapkričio 25 d. verslininkų ir mokslininkų susitikimas Prezidentūroje, kurio metu mokslininkai buvo kritikuojami dėl to, kad vykdoma mažai reikšmingų taikomųjų mokslinių tyri-

mų ir eksperimentinės plėtros darbų, nevystomos aukštosios technologijos. „Aukštųjų technologijų sektorius yra mažas ir nedidėja. Lietuvos mokslo ir verslo politiką formuojančios institucijos privalo skatinti aukštųjų technologijų, inovacijų ir taikomųjų mokslinių tyrimų plėtrą. Tai atnaujintų mokslinių tyrimų sistemą, skatintų verslo konkurencingumą, tinkamai paruoštų specialistus ir padėtų išvengti „protų nutekėjimo“, – kalbėjo Prezidentė Dalia Grybauskaitė (cituojuama pagal Prezidentės spaudos tarnybos pranešimą). Atitinkamos šio susitikimo išvados buvo nusiųstos mokslo politiką Lietuvoje vykdančioms institucijoms.

Ne vien tik interesų grupės turėtų spręsti, kokie moksliniai tyrimai yra skatintini. Tokie klausimai sprendžiami sudarant visuomeninę sutartį (socialinį kontraktą) tarp mokslo ir visuomenės. Sutartis galėtų išreikšti bendrą sutarimą tarp mokslininkų ir politikų apie tai, kas yra mokslas, kaip jis turėtų būti reguliuojamas ir kokie politikos instrumentai galėtų realizuoti tokį sutarimą. Sutartis taip pat galėtų tapti dalyvaujančiosios demokratijos Lietuvoje plėtojimo forma. Tokios sutarties pavyzdys yra Vannevar Bush 1945 m. JAV paruoštas dokumentas „Science: The Endless Frontier“. Šio dokumento idėja yra ta, kad valdžia finansuoja fundamentinį mokslą akademinėse institucijose ir nesikiša į mokslo savivaldą už tai gaudama mokslo sukurtas technologijas ir žinias. Šis planas nebuvo tiksliai vykdomas, tačiau turėjo ir tebeturi milžinišką ideologinę įtaką mokslui JAV ir kitose šalyse.

Nesant sutarties tarp mokslo ir visuomenės Lietuvoje, aklaui vykdoma Europos Sąjungos mokslo politika nukreipta į šios sąjungos tarptautinės ir ekonominės galios didinimą. Šios mimikrinės politikos pasekmė yra iš OECD organizacijos nekritiškai perimti ne tik mokslo statistikai vertinti naudojami terminai ir sąvokos, bet ir mokslinės veiklos apibūdinimas. Šios organizacijos veikalas „Frascati vadovas“ tapo pagrindiniu Lietuvos mokslo žinyne. Šio žinyne sąvokų absoliutinimas kuria naują situacijos prasmę ir iš to išplaukiančios politikos argumentaciją.

Kita problema yra tai, kad apie mokslą kompetentingai svarstyti nepaka-ka savo srities profesionalų žinių. Ar daug mes, mokslininkai, suprantame apie jau minėtos fizikų ir matematikų bendruomenių krizinės situacijos ištakas? Tam reikalinga rimta švietėjiška veikla pačių mokslininkų tarpe. Ši veikla yra leisgyvė arba beišnykstanti. Pavyzdžiui, per pastaruosius 20 metų išleistas tik dvi matematiką populiarinančios knygelės. Tuo tarpu sovietiniais laikais šia tema turėjome apie keturias dešimtis skirtingų pavadinimų šios srities knygų. Mokslo populiarinimas pas mus įgijo „ilustruotojo mokslo“ formas; analitinius ir diskusinius darbus apie mokslą atstoja laisvalaikio skaitiniai apie šiuolaikinio mokslo naujoves. Lietuvos mokslininkai galėtų ir norėtų užsiimti su mokslu tiesiogiai nesusijusia veikla, tokia kaip mokslo populiarinimas ar mokslo organizavimas. Tačiau mokslininkų iniciatyva yra žlugdoma siauru požiūriu į mokslą ir mokslinę veiklą.

Dar blogiau yra tai, kad Lietuvoje nėra mechanizmo, kurio pagalba galima būtų ne tik sužinoti mokslininkų bendruomenės nuomonę, bet ir viešai svarstyti esminius mokslo politikos ir mokslinės veiklos etikos klausimus. Tokį mechanizmą galėtų padėti formuoti tokios nevyriausybinės organizacijos, kaip skirtingų mokslo sričių draugijos, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Lietuvos jaunųjų mokslininkų sąjunga ir Lietuvos mokslininkų sąjunga. Tuo labiau, kad ŠMM 2011–2013 metų strateginės veiklos plane yra 627 nuostata: „Realiai skatinsime mokslininkus ir studentus vienijančių draugijų bei asociacijų veiklą, jų įtraukimą į mokslo ir studijų politikos formavimą, suteiksime joms galių atsakingai spręsti savo srities savivaldos klausimus“. Priemonės šiai nuostatai įgyvendinti: „Finansuoti mokslininkus ir studentus vienijančių mokslo draugijų ir asociacijų veiklą“. Iš esmės ta pati nuostata yra įrašyta 11 numeriu Lietuvos parlamentinių politikų partijų susitarime dėl mokslo ir studijų sistemos pertvarkos principų. Tačiau realybėje yra vykdoma mokslo administravimo politika remiant tik tas visuomenines

organizacijas, kurios palaiko valdžios mokslo politiką.

Problema ta, kad mes, mokslininkai, toleruojame dabartinę mokslo administravimo sistemą Lietuvoje, kuri neskatina etikos principais grindžiamo mokslo daigų. Dėl tokios sistemos dauguma iš jaunosios mokslininkų kartos jau neįsivaizduoja, kad gali būti ir kitokie mokslinio darbo motyvai nei manija siekti kaip galima daugiau publikacijų žurnaluose, turinčiuose aukštą cituojamumo rodiklį.

Ką daryti?

Mūsų nuomone, atsakingas požiūris į mokslą verčia svarstyti šias galimybes:

- Pereiti nuo mokslo administravimo prie mokslo savireguliacijos mechanizmo kūrimo. Tam galėtų pasitarnauti viešumo ir diskusijų svarbiausiais klausimais praktikos plėtra. Būtina kurti nepriklausomą nuo vyriausybės mokslo politikos ir mokslotyros instituciją.

- Visose mokslo institucijose skatinti savo mokslo krypties ar šakos ypatybes atspindinčių mokslinės veiklos etikos principų formavimą ir juos populiarinančią sistemą.

- Atsisakyti rinkos ir konkurencijos svėrtų suabsoliutinimo siekiant atkurti mokslininkų bendradarbiavimo ir tarpusavio pasitikėjimo santykius. Ten, kur įmanoma, atsisakyti viešųjų pirkimų praktikos dotuojant tokias apleistas sritis, kaip mokslo švietėjiška veikla.

- Atgaivinti dar tarpukario laikais naudotą mokslo (at)kūrimo būdą: kviešti geriausias ir aktyviausias užsienio mokslininkus dirbti Lietuvoje tose srityse, kuriose esame akivaizdžiai atsilikę (pavyzdžiui, ekonomikos teorija). Finansškai skatinti bet kurios šalies mokslininkus dalyvauti konkursuose užimant skyriaus arba katedros vedėjo pareigas Lietuvos mokslo institucijose.

Šių metų gruodžio 10 d., šeštadienį, 10 val. LMA Didžiojoje konferencijų salėje (Gedimino pr. 3) Lietuvos mokslininkų sąjunga organizuoja konferenciją, kurioje bus svarstomi mokslinės veiklos etikos klausimai. Konferencijos dienotvarkė bus skelbiama LMS interneto svetainės <http://lms.lt/puslapyje> „Skelbimai“ po gruodžio 1 d.

ISTORIJA IR DABARTIS

Laiko ženklai Alpių krašte ir kultūros istorijoje (4)

Maskvos universiteto lietuvių studentų būrelis, rengęs žurnalą *Aušrinė*. Iš kairės: sėdi Kazys Pietaris, Ramūnas Bytautas, Petras Klimas, Stasys Šilingas, Agnietė Ambraziejūtė-Steponaitienė (Aukštųjų moterų kursų Medicinos fakulteto studentė); stovi Rapolas Skipitis, Stasys Naginskas, Vladas Bukaveckas, Antanas Žukauskas-Vienuoelis, Juozas Papečys, Juozas Marcinkus, Juozas Nemeikša, Stasys Bytautas, 1910–1912 m.

Pradžia Nr. 8, 12 ir 16

Šveicarijos lietuvių knygos klubo dešimtmečiui ir XXVII knygos mėgėjų draugijos 80-mečiui skirtą pažintinę kelionę „Lietuvių rašytojų takais Šveicarijoje“ surengė Lietuvos universitetų moterų asociacija (LUMA) ir XXVII knygos mėgėjų draugija kartu su Šveicarijos lietuvių bendruomene. Kelionės metu vyko ir konferencija „Laiko ženklai kultūros istorijoje“, atskira konferencijos sesija buvo skirta Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės, tuo pačiu ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio šimtųjų mirties metinių paminėjimui.

Remdamiesi kultūros istoriko Albino Vaičiūno kelionėje užduota tema tęsiame pradėtąjį pasakojimą apie filosofą, tautos kalbos ir psichologijos tyrinėtoją, publicistą ir visuomenininką Ramūną Bytautą (1886–1915), kurio 125-ąsias gimimo metines šiemet minime.

Gera pradžia – ne visuomet pusė darbo

Ką pripažintas eksperimentinės psichologijos ir etnopsichologijos pradininkas Vilhelmas Vuntas sako apie tautų psichologiją? Tai mokslas apie tautos dvasią, kuri reiškiasi per kalbą, mintis, papročius, dorovines normas. Visą šią įvairovę V. Vuntas siūlė studijuoti būtent savais tautų psichologijos metodais. Pasak Vunto, tautos dvasia yra tiek pat reali kaip ir individo dvasia. Tai štai šio psichologijos mokslo didžiūno pažūras apie sielos substanciją savo diplominiame darbe nagrinėja ir kritiškai vertina vos savo 25-metį peršokęs tautiečių jau ne Romanu, bet Ramūnu vadinamas Bytautas. Jo diplominis darbas Maskvos universitete įvertinamas pirmo laipsnio diplomu ir aukso medaliu. Visa tai rodo, kad universiteto absolvento laukė neabejotinai sėkminga mokslininko ateitis. Lietuvis paliekamas Maskvos universiteto filosofijos katedroje, kartu jis dėsto vienoje iš Maskvos gimnazijų logiką, psichologiją, lotynų ir rusų kalbas.

R. Bytautas užmezgė ryšius su daktaro Jono Basanavičiaus vadovaujama Lietuvių mokslo draugija, tapo jos nariu, draugijos suvažiavime 1912 m. padarė pranešimą „Tauta ir tautiška sąmonė“. Vėliau tas pranešimas rado vietą „Aušrinėje“. Apskritai tautiškumą jis siejo su dvasiniu žmonių tobulėjimu, dorovės pasireiškimu, visuomeniškumu. Iš to išplaukia ir daugybė kitų svarbių dalykų: mokslas, ekonominis tautos gyvenimas ir meninė raiška tampa ne išskiriančios, bet vienijančios vertybės, būtinos normaliam kiekvienos tautos gyvamui, nes sudaro bendrą kultūros vienį.

Pradžia puiki, diplominis darbas įvertintas aukso medaliu, mokslinio darbo perspektyvos tiesiog pavydėtinos, atrodytų, ko dar bereikia, tik dirbk. Bet juoda neganda paukščio pavidalu jau sklاندė virš užsimirusio kūdikio, nerūpestingai žaidžiančio su pienės pūku. M. K. Čiurlionis savo 1907 m. sukurtame triptike „Pasaka“ tarsi būtų išpranašavęs Ramūno Bytauto, Zigmo Gaidamavičiaus-Gelės, taip pat argi ne savo paties likimą? Viskas taip trapu ir laikina šioje žemėje, o ypač mūsų tautos geriausiems, taip viltingai pradedantiems ir taip dažnai nespėjantiems savo didžiųjų darbų pabaigti.

M. K. Čiurlionį jie suvokė kaip lietuviškos dvasios reiškėją

M. K. Čiurlionis S. Šilingo, R. Bytauto ir kitų moderniai mąstančių lietuvių studentų ir jaunų inteligentų aplinkoje užėmė ypatingą vietą, laikytas „intuityviu lietuviškos dvasios reiškėju“, naujų neapčiuopiamų pasaulių pranašu. M. K. Čiurlioniu mirus, jam atminti buvo skirtas 1911 m. gegužės 19 (birželio 1) dienos „Aušrinės“ Nr. 3 (10). Tai, ką mūsų tautos genijus bandė įprasmiti muzikoje ir mene, R. Bytautas tam tikra prasme siekė įgyvendinti filosofijos ir tautos psichologijos tyrinėjimų bare, o S. Šilingas savo nepaprasto intensyvumo visuomeninėje, vėliau ir politinėje veikloje. Gal ir drąsokas teiginys, reikalaujan-

tis įrodymų, bet prisiminkime idėjas, kuriomis gyveno į XX amžių įkopusi jaunoji lietuvių karta. Tai buvo tautą vienijančios, bendraminčių paieškų idėjos.

Vargu ar kam kelia didesnes abejones teiginys, kad M. K. Čiurlionio paveikslai persmelkti filosofiniu turiniu, kuris mene įgyja kitokias formas negu filosofiniai traktatai. 1909 m. M. K. Čiurlionis sukuria kosmogoniškąjį filosofinį paveikslą „Rex“, kurį kaip išskirtinį pats pažymėjo pirmuoju numeriu Trečiosios lietuvių dailės parodos kataloge. Paveikslas ir šiandien kelia daugiau klausimų negu teikia atsakymų. „Visuotinė būties Dvasia, valdanti pačiu savo buvimu.“ – taip apie šį paveikslą pasakytą Vytauto Landsbergio knygoje „Visas Čiurlionis“ (407 p.). Arba paveikslas „Mintis“, per kurį išreikšta kuriančiosios dvasios galia, pažįstanti Absoliutą ir pačią save. Kuri užduotis sunkesnė? Įdomu, ką atsakytų Bytautas. „Karalių pasaka“ (1909) – tai naujos, mažos (ne tos, kuri nuo jūros iki jūros) Lietuvos radimasis, stebuklas, kad tamsoje suspindo. Ar išgyvens? Nusukime nuo vėjo, kvėpuokime atsargiai, apgobkim šiluma ir meile... Girios karalių rankos tesušildo. Bet tai ilgai tęstis negali, jaunajai kartai Lietuvos likimą teks pačiai spręsti. „Tiesa“ (1905), „Bičiulystė“ (1907?), ištiesi paveikslų ciklai – tiek filosofinės gėmės ir jaunos, kartu su XX amžiumi į modernumą žengiančios, tautos užsiangažavimas per menus, mokslą, tikėjimą siekti jai deramos vietos po saule – pasaulyje.

Ar buvo persikirtę M. K. Čiurlionio ir R. Bytauto keliai? Labai tikėtina,

juk jo geriausias draugas ir bendramintis S. Šilingas 1907 m. rugsėjo 15 d. kartu su A. Žmuidzinavičiumi ir M. K. Čiurlioniu dalyvavo steigiant Lietuvių dailės draugiją. Šios draugijos, kaip ir Lietuvių mokslo draugijos nariu, nuo 1907 m. buvo ir Bytautas. Yra žinoma, kad 1908 m. Bytautas lankėsi Antroje lietuvių dailininkų parodoje Vilniuje, parašė recenziją „Aplink dailės parodą“, išskyrė būtent originalius Čiurlionio darbus („Draugija“, 1908, t. V, 23–26 p.). Sunku įsivaizduoti, kad nebūtų pažįstamas su Čiurlioniu.

Geriausiais bičiuliams nekėlė abejonių M. K. Čiurlionio paveikslų vertė jau ir 1911-aisiais, iškart po didžio kūrėjo mirties, jie siekė, kad Lietuvių dailės draugija dėl paveikslų išpirkimo sąlygų tartųsi su dailininko žmona Sofija Kymantaite-Čiurlioniene. Teisingai bijota, kad būdami privačiose rankose tie paveikslai gali būti išblaityti ir amžiams prarasti.

1913 m. sausio 13 d. prie Lietuvių dailės draugijos buvo įkurta Čiurlionio kuopa, užsibrėžusi svarbiausią siekį – kaupti dailininko kūrinius. Šį siekį skatino draugijos jau keleri metai propaguota Tautos namų – nacionalinio kultūros ir meno centro Vilniuje steigimo idėja. Tais pačiais 1913 m. Čiurlionio kuopos sumanytojai S. Šilingas ir A. Žmuidzinavičius įsteigė

25 tūkst. rublių nupirkti M. K. Čiurlionio darbus, nes tik taip galima buvo užtikrinti, kad paveikslai taptų neliečiama lietuvių tautos nuosavybe. Tie kūriniai turėjo būti saugomi ir eksponuojami ant Tauro kalno pastatytuose Tautos namuose. Idėjos nespėta įgyvendinti. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, surinktos Tautos namų statybai lėšos nuvertėjo, o M. K. Čiurlionio paveikslai buvo išvežti į Maskvą, buvo laikomi ne visad deramose sąlygose. 1918 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, Lietuvos Valstybės Tarybos pirmininko pareigas ėjusio S. Šilingo pastangomis 1920 m. M. K. Čiurlionio paveikslus pavyko sugrąžinti į Lietuvą.

Skrenda neganda juoda

Ramūno Bytauto juodoji neganda prasidėjo studijų metais, 1910-aisiais, susirgus pleuritu, nuo kurio jis taip ir neišsigydydė. Liga peraugo į kaulų džiovą, kuri buvo diagnozuota 1913 m. vasarą, kai R. Bytautas gydėsi Druskininkuose. Rudenį dar grįžo į Maskvą, bet sveikata vis blogėjo. 1914 m. pradžioje išvyko gydytis į Italiją, Nervio kurortą. Paskui laukė kelias į Šveicariją, Leizino (Leysin) sanatoriją, iš kurios jau negrįžo. Mirė 1915 m. birželio 22 dieną, Leizine, Vo kantone, ir palaidotas.

R. Bytautas gimė 22 dieną ir mirė tą pačią, tik mėnesiai skiriasi. 22 dieną į pasaulį atėjo ir Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, tik jis gimė 10 metų ir vienuolika mėnesių anksčiau už Ramūną Bytautą – 1975 m. rugsėjo 22-ąją. Numerologijos mėgėjai turėtų sukrusti, tokių sutapimų neprasnausti. Didelio talento kūrybinė asmenybė R. Bytautas gyveno 28 metus ir 10 mėnesių, buvo ne vien modernių laikų filosofas ir tautos psichologijos tyrėjas, bet ir aktyvus visuomenininkas.

28-eri ir dešimt mėnesių – tiek Praamžius atseikėjo Ramūnui Bytautui, laiko pakaktų asmenybei nebent sparnus išskleisti. R. Bytautas spėjo daugiau – kaip moderniosios filosofijos atstovas įėjo į Lietuvos filosofijos istoriją, kartu su Petru Leonu laikytinas net jos pradininku. Spėjo nusipelninti lietuvių kalbos filosofijai, o kalba jam buvo ir tautos tapatumo esminė dalis. Jo intelektualinė drąsa stebina, rodo turėjus ne tik tvirtus pasirengimo pagrindus, bet puikias perspektyvas, būsimųjų darbų užuomazgas. Poezijoje ar matematikoje, kur daug lemia jaunatviškas protas ir vaizduotės galia, jam skirto laiko gal ir būtų pakakę pasiekti akinančiai spindinčių sėkmės viršūnių ir plataus pripažinimo. Norvegui Nilsui Henrikui Abelui (1802–1829) užteko 26-rių

jam atseikėtų gyvenimo metų, kad taptų nemirtingu matematikos istorijoje. Deja, filosofijoje išmintis dera su gyvenimiškąja patirtimi, ir R. Bytautui paprasčiausiai pristigo laiko. Per jam duotus gyvenimo metus jis spėjo daug sukaupti, akumuliuoti, tik ne viską, ką pajėgus buvo, spėjo atiduoti. Galimas dalykas, Lietuvos mokslo ir kultūros istorijoje išliks kaip aušros pažadas,

Stasys Šilingas su žmona Emilija Bytautaitė, apie 1912 m.

M. K. Čiurlionio paveikslų pirkimo fondą. Tam tikslui lėšos turėjo būti kaupiamos iš fondo narių ir šelpėjų mokesčių bei surinktų aukų. Visi žemaičių bajorų Bytautų šeimos nariai buvo ne tik Čiurlionio kuopos nariai, bet ir nuo pat kuopos veikimo pradžios lėšomis rėmė sumanytą išpirkti paveikslus. Lietuvių dailės draugija sutarė su S. Kymantaite-Čiurlioniene už

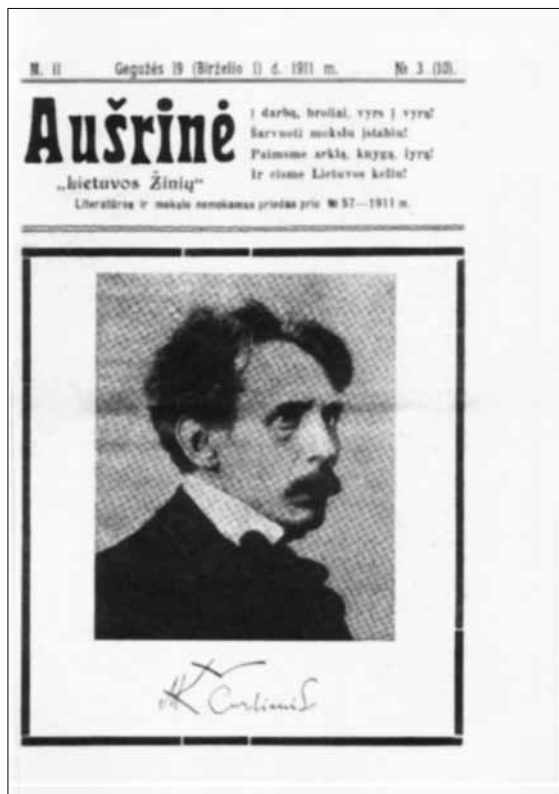
puikias viltis teikęs, nors ir nespėjęs savęs realizuoti Lietuvos talentas. Nežiūrint reikšmingų darbų, išpūdingos visuomeninės veiklos, priskirtinas prie anksti prarastųjų. Išėjo taip ir neatkleidęs visų savo stebėtinų gabumų ir potencijų.

Rugpjūčio 22 d. sukako 125 metai, kai gimė Ramūnas Bytautas, bet sukaktis praėjo nepastebimai, tarsi Lietuvoje ši asmenybė būtų gerokai primiršta. Retsykliais prisimenama filosofų, kalbininkų, bet to per maža, kad iš šaltokų akademinių aukštumų pavyktų sujaudinti tautiečių širdis. S. Šilingo ir R. Bytauto propaguotojo darbą nuoširdžiai dirba kultūros istorikas Albinas Vaičiūnas, kurio pasakojimų kelionės į Šveicariją metu paskatinti ir nutarėme šios temos imtis. Kokią vietą Lietuvos filosofijos istorijoje užima R. Bytautas? Vargu ar būtų teisinga jį vadinti pirmuoju lietuvių filosofu, kaip kartais parašoma populiarioje spaudoje. Nebent su tam tikra išlyga. Profesionaliu – taip. Mes jį pristatome kaip XX a. pirmos pusės modernios filosofijos atstovą, vieną iš filosofinės kultūros teorijos pradininkų Lietuvoje, kalbos ir tautos filosofą, švietėją, pedagogą.

Kada tauta netenka savasties

Tautai maža būti, dar reikia, kad ji save pajautų kaip skirtingą, savaimingą, pagal tam tikrus požymius išsiskiriančią iš kitų tautų. Visa tai nėra taip paprasta ir trivialu, nes amžių bėgyje keitėsi pati tautos samprata, taip pat kito ir požymiai, pagal kuriuos tauta save išskirdavo. Buvo metas, kai tarp sąvokų „tauta“ ir „pilietis“ nebuvo daroma skirtumo, priklausomybė tautai buvo suvokiama kaip priklausomybė luomui, suprantama, valdančiajam, o ne tautiškumui kalbos pagrindu. Kalba nebuvo joks rodiklis, veikiau net buvo ignoruojama, jeigu nebuvo išskirtinio luomo kalba. Į žemiausio sluoksnio atstovų lietuviškumą kalbos pagrindu nekreipta dėmesio tol, kol neiškilo tautinės valstybės idėja. Ji suformuota dar Renesanso epochoje (Mikalojus Daukša), kai tautos apibrėžime atsiranda tokie požymiai kaip bendra tautos gyvenamoji teritorija, bendri papročiai ir gimtoji kalba. Štai kada tautiškumas pradeda sieti su kalba, bet ir tai tik kai kurių šviesiausių epochos protų galvose. Paukštėlis išskrido iš narvelio ir sučiurškėjo nauju ligi tol negirdėtu balsu. Gimtosios kalbos svarba tautai sureikšminama iki neregėtos egzistencinės aukštumos: kalba esanti pilietiško stiprintojo, santaikos, vienybės ir broliškos meilės pamatas. „Postilės“ prakalboje M. Daukšos ši mintis išsakyta įkvėptai ir labai vaizdingai, kaip ir dera Renesanso epochos mąstytojui: „Kalba yra bendras ryšys, vienybės motina, pilietiško tėvas, viešpatysčių sargas“. Parašyta lenkiškai, bet kiekvienas skaitytojas pirmiausia suvokia, kad kalbama apie gimtąją kalbą.

Įdomu pasekti, kaip tos mintys po trijų amžių atsišaukė Ramūno Bytauto darbuose. Jam kalba – tai tautos saviraiškos, kultūrinio bendravimo pamatas ir kartu tautos vienijimosi pagrindas. Štai kodėl taip svarbu bendrinė kalba ir bendrinė raštija, taip pat ir kitos tautos kultūros formos – mitologija, poezija, menas. Visa tai sudaro tautos dvasinio bendravimo foną, erdvę, kuri perduodama iš kartos į kartą kaip kultūros tradicija. R. Bytautui svarbios tokios vertybės kaip dvasinumas, dvasiškas veikimas, dvasiška asmenybė, tautos dvasia ir pan. Iš mūsų gyvenimo šiandien veik išnykstančios sąvokos, daug kam visai nesuvokiamos,

M. K. Čiurlioniui atminti skirto žurnalo „Aušrinė“ 1911 m. gegužės 19 d. numeris

nes dažniausiai intuityviai pajuntamos. Norint visa tai išskleisti racionalių žodžių seka, tos sąvokos gali atrodyti kaip nepakankamos, neaiškios, kiekvieno savaip suprantamos, tad gal net spekuliatyvios. Šiandien šaipomasi iš pačios sąvokos dvasinumas. Tiesa, kartais ir ne visai be reikalo, nes kai pristinga minčių ir tiksliai parinktų žodžių, žiūrėk, paleidžiamas dūmų šleifas, kuriame reikia ar nereikia tomis sąvokomis piktnaudžiaujama. R. Bytautas čia nieko dėtas.

Kada tauta netenka savasties? Pasak R. Bytauto, kai perima kitos tautos kalbą ir kultūrą, išstipsta kitoje tautoje. Nuo savęs galėtume pridurti ir daugiau: kai savos dainos užleidžia vietą svetimkalbėms dainoms – prasideda gyvenimas svetimais jausmais ir svetimomis mintimis, kaip kad vienoje iš Latvijos dainų švenčių Rygoje dainavo daugiakūntantinis choras. Latvijos ir Lietuvos istorija primena: būtent aukštesnio, „pažangesnio“ socialinio sluoksnio atstovai pirmieji ir ėmė tolti nuo prigimtosios tautos kamieno, nes visą laiką siekė išsiskirti nuo prastuomenės ir žemesnio sluoksnio, bet ne tapatintis su juo. Išsiskirti – reikė kalbėti svetimą kalbą, gyventi ne savo tautos, ne savųjų žmonių interesais, siekiais ir tikslais. Taip palaipsniui toje pačioje tautoje ėmė rasti dvi tautos, kurias skyrė socialinė padėtis, kultūriniai ir idėjiniai siekiai, skirtingai suvoktas pats tautos supratimas, taigi ir tautos saviraiškos formos. Dar labiau šie skirtumai aštrėjo XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje, prasidėjus dramatiškai atskirčiai tarp pilietiško ir etniškai suvokto tautiškumo.

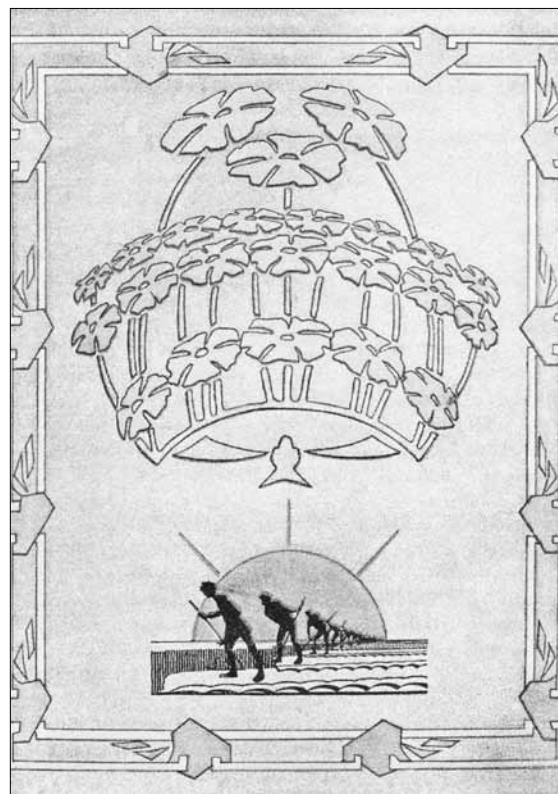
Gal ir ne visai šiais žodžiais R. Bytautas reiškė savo mintis, bet jis buvo savo kartos kalbos ir tautos filosofas, kartu ir psichologas, supratęs svarbiausia: per kalbą tauta susivokia, kas esanti ir kuo skiriasi nuo kitų tautų, o tauta savo vidines kūrybines galias realizuoja natūraliai ir neišvengiamai viena kryptimi – siekdama valstybingumo. Visa tolesnė modernios lietuvių tautos formavimosi

ir tolesnės saviraiškos raida parodė R. Bytauto įžvalgų teisingumą, kurių triumfą politinėje erdvėje įprasmino Lietuvos valstybės susikūrimas 1918 metais. Tik gaila, kad pats R. Bytautas šiuo įvykiu pasidžiaugti jau nespėjo.

Iš to, kas pasakyta, turėtų būti aišku, kodėl R. Bytautas tiek dėmesio skyrė gimtajai lietuvių kalbai, kurią pats ne tik išmoko, bet ir dalyvavo Jono Jablonskio vadovaujamos terminologijos komisijos veikloje. R. Bytauto straipsniai, skirti lietuvių kalbos reikalams, buvo spausdinami katalikų žurnale „Draugija“ ir kitoje to meto lietuvių spaudoje. Svetimžodžių rašybai R. Bytautas siūlė taikyti lietuvių kalbos rašybą, fonetiką, galūnes. Įdomu,

kad ir savo studijų draugą Maskvos universitete Stasį Šalkauskį paskatino domėtis lietuvių kalbos terminologijos klausimais. Kai Amerikos lietuviai sumanė leisti „Lietuviškąją enciklopediją“, į diskusiją atsiliepė ir R. Bytautas („Lietuvos Žinios“, 1912, Nr. 104, 105). Buvo užsimojęs naujai parašyti logikos ir psichologijos vadovėlius, nes dėstydamas gimnazijoje Maskvoje įsitikino, kad jie nebeatitinka modernių laikų mąstysenos.

Dar svarbu pasakyti, kad R. Bytautui lietuvių kalbos reikalai buvo neatsiejami nuo tautinės savimonės ir tautinės kultūros klausimų, sudarė neatplėšiamą vienį. Tenka tik stebėtis šio jauno mokslininko gabumais ir

„Pirmasai baras“ – literatūros almanachas, išleistas 1915 m. Vilniuje, skirtas Ramūno Bytauto atminimui

sugebėjimu užčiuopti dalyko esmę. 1907 m. Berlyno universitete kartu su neatskiriamu bičiuliu Stasiu Šilingu dar tik tobulino savo lietuvių kalbos žinias, o po metų, 1908-aisiais, žurnale „Draugija“ (Nr. 4) jau išspausdino didelį straipsnį „Šis tas iš lietuvių kalbos filosofijos“ ir jame nagrinėjo bendrinės kalbos formavimąsi. Tais pačiais metais „Draugijoje“ (Nr. 17) publikavo straipsnį „Lietuvių raštikalbės reikalai“.

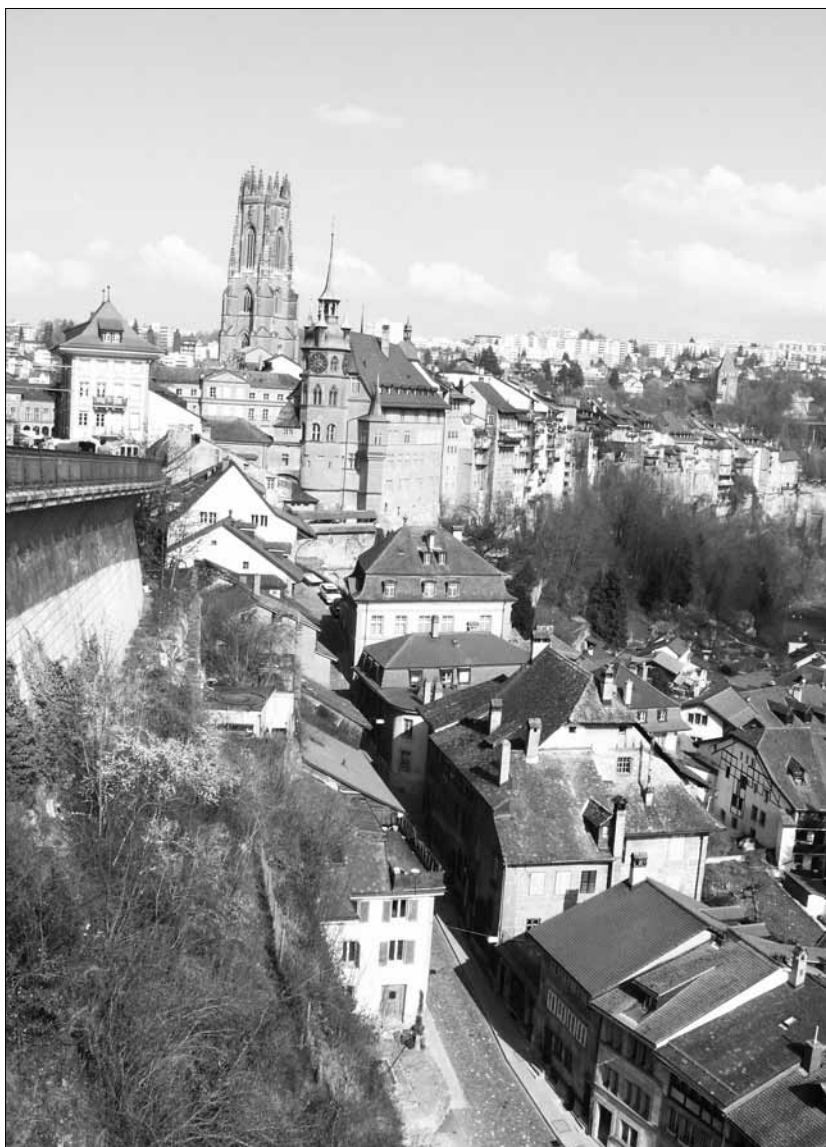
Toliau tų publikacijų dar padaugėjo, nes R. Bytautui rūpėjo lietuviškosios terminijos, svetimžodžių ir apskritai lietuvių kalbos rašybos, fonetikos dalykai, neatsitiktinai jį vadina kalbos filosofu ir tautiniu psichologu. Per straipsnius „Aušrinėje“ ir kituose leidiniuose jis rengė lietuvių moksleivį ir jaunąją inteligentiją dideliems ateities darbams, formuodamas modernaus jaunimo pasaulėžiūrą ir iškeldamas tris svarbiausius jauniosios lietuvių inteligentijos veiklos principus – demokratizmą, tautiškumą ir individualizmą.

Ramūno Bytauto atminimo įprasminimas

Ne laiku išėjusio Ramūno Bytauto atminimas prasmingai pagerbtas 1915 m. liepos pabaigoje Vilniuje išėjusiame lietuvių literatūros almanache „Pirmasai baras“. Jo sudarytojas ir redaktorius Stasys Šilingas pasiūlė almanachą paskirti R. Bytauto atminimui.

Almanacho parengimo idėja kilo Maskvoje studijavusiems lietuviams 1911 metais, brandinta „Aušrinės“ sumanytojų ir leidėjų aplinkoje. Pirmu smuiku griežė S. Šilingas, o kur jis, ten ir R. Bytautas. Neišskiriami bičiuliai tuo metu suėjo ir į giminytės ryšį: 1911 m. rugpjūčio 24 d. S. Šilingas vedė Ramūno seserį Emiliją Bytautaitę (1889–1943). Gandras šiai porai atneš net devynias dukteris (duktė Audronė mirė eidama devintus metus). Almanacho kūrimo reikalai kuriam laikui buvo atidėti veikiausiai dėl finansinių sunkumų, be to, S. Šilingui reikėjo baigti rašyti ir apsiginti diplominį darbą universitete, prasidėjo ir kitos permainos. 1912 m. S. Šilingas baigė Maskvos universitetą ir apsigyveno Vilniuje Stanislovo Moniuškos name Nr. 35. Vilniaus inteligentijai tai buvo labai gerai pažįstamas namas, į kurį rinkdavosi lietuvių kalbos ir literatūros, istorijos, meno gerbėjai. Čia burdavosi Vilniaus lietuvių inteligentijos branduolys, susirinkdavo iki 40 dalyvių. Buvo skaitomos paskaitos, diskutuojama, aptariamios kultūros ir kitos aktualijos. Tai buvo palanki terpė toliau rutulioti taip pat ir literatūros almanacho leidybos idėją. Kadangi tai buvo jaunųjų sumanymas, tai buvo imtasi ir tam tikro ribojimo. Prioritetas teiktas kūrybiniam jaunimui, kuris domisi moderniomis idėjomis, siekia naujovių ne tik kūryboje, bet ir gyvenime. Tarp tų jaunųjų jau nebuvo Zigmo Gaidamavičiaus-Gėlės, kuris entuziastingai palaikė almanacho svarbiausią idėją – telkti kūrybinį jaunimą. Z. Gėlė jau buvo spėjęs parašyti almanachui ir

■ Nukelta | 11 p.

Vaizdas iš paukščio skrydžio į Fribūro senamiestį

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2011 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

MENAI

RUDENS TILTAS Į KURŠIŲ NERIJĄ

Maestro Romualdai Kuncai atminti skirtas tapybos pleneras „Nidos ekspresija 2011“

Artūras Savickas, „Itališkas vaizdelis ant uošvės kalno“

Tapytojas Romualdas Kunca buvo ir išliko mums kaip kuklus ir tikrai labai geras žmogus. Jis niekad neprieštaravo likimui, nieko nenorėjo daugiau, nei jam skirta. Niekada nelindo į pirmąsias gretas, nemušė kumščiu sau į krūtinę, kad jis būtų tas pirmos eilės tapytojas, kuriam tikrai reikėtų didesnio visuomenės ar valdininkų dėmesio, valstybinių ar net nacionalinių premijų. Romualdas niekada nieko neprašė, niekada niekuo nesiskundė. Net paskutiniojo savo jubiliejaus proga, jo 75-mečio metais, niekas iš kolegų per Lietuvos dailininkų sąjungos jubiliejaus pokylį (deja, irgi 75-ąjį) jo nepasveikino, nors kukliu popierėliu... Jo net neprisiminė. Iš šio šventinio vakaro jis išėjo anksti, labai liūdnas, tylus, blizgančiomis akimis... Padėkų tą vakarą būta daug, tik jas pasiskyrė sau tie, kurie jas ir skirstė. Rodos nieko čia baisaus, šandien jau mūsų niekas nestebina... Net jei dangus su žeme pasikeičia vietomis, mums tai nekelia jokios nuostabos... Tačiau vieną šios vasaros dieną menininkų gildija iš nuostabos nuščiūvo, netekusi vieno savo kolegos – tyliai ir netikėtai, neatsisveikinusio ir išėjusio anapilin – tikrojo, tikrai didžiojo tapytojo Maestro Romualdo Kuncos.

Kartą R. Kunca prisipažino, kad Nida buvo jo mylimoji. Čia buvo jo pirmoji darbovietė, čia buvo jo kūrybinio įkvėpimo žemė, čia jis sutiko ir savo moterį, savo meilę, savo žmoną. Nidos vaizdai, magiška jos aplinka, net pats jos vardas buvo pati mylimiausia R. Kuncos tema. Kerinčios Nidos fenomeną jam atskleidė jo tapybos mokytojas, arsininkas, pats tikriausias Lietuvos ekspresionistas profesorius A. Gudaitis. Jau 1958 metais per studentiškas praktikas jis tapė Nidoje

senuosius žvejus. Nuo tada jis ją ir įsimylėjo, ieškojo galimybių kasmet sugrįžti ir tapyti Kuršių nerijos peizažus. „Nidos Ekspresijos“ tapybos pleneras 2004 metais švęsdamas savo dešimtmečio jubiliejų turėjo netikėtų atradimų. Plenero atradimas buvo pats Romualdas Kunca. Jaunieji tapytojai turėjo galimybę iš arti pamatyti, kaip Maestro dirba studijoje, gamtoje, paplūdimyje, marių pakrantėje ar šalia savo viešbučio. Tais metais R. Kunca gyveno legendinėje menininkams vietoje, garsiam Hermanno Blodės viešbutyje (šandien „Nidos Smiltė“).

Dešimtmečiais Užupyje įrengta R. Kuncos studija buvo tikroji Nidos salelė. Visos sienos išdabintos kerinčiais Neringos vaizdais: marių ir jūros pakrantės su laiveliais, prieklauskos, jachtos ir žvejų nameliai. Tačiau lankytojų akys pasirinkdavo kitas drobes – vaizduojančias saulėje nugairintas grakščių maudulių pozas.

Šių metų rudenį menininkų būrys Nidoje ir Juodkrantėje ieškojo ir tapė Maestro Romualdo Kuncos motyvus, pamėgtus vaizdus ir temas. Būrį Užupio dailininkų likimas apdovanojo itin reta galimybe – gyventi ir tapyti legendinėje vietoje, būtent istorinėje Nidos vietoje – Nidos menininkų mecenato Hermanno Blodės namuose. Garsioji „Villa Hellene“ šandien jau pervadinta lietuviškai – poilsio namai „Nendrė“.

Čia susiburdavome vakarais ir diskutuodavome, žiūrėdami vieni kitų katalogus. Išskirtinis dėmesys svečiams – Vokietijos, Latvijos ir Karaliaučiaus krašto menininkai pristatė savo kūrybą. Vienas vakaras Nidoje buvo skirtas ir prisiminimams apie R. Kunčą. Net pats tapybos pleneras „Nidos ekspresija“ šiais metais skirtas maestro R. Kuncos atminimui. Jo studija buvo Vilniuje, Užupyje. Tad 2011 m. Nidos menininkų stovykla nutiesė tiltą Nida-Užupis-Juodkrantė. Jau antrus metus dalis tapytojų, padirbėję Nidoje, persikelia į Juodkrantę ir dar savaitę tapo jau kiek kitokį Kuršių nerijos peizažą – mišką, vasarnamius

Plenero organizatorius Saulius Kruopis Juodkrantėje tapė senąsias vilas

pasiglemžiančią laikino žmogaus artefaktus – užpustytas senas valtis, kyšančias iš smėlio. Tapytojas A. Savickas abu savo panoraminis kūrinius nutapė būdamas ant Uošvės kalvos, greta T. Manno namelio. Šios rojų primenančios aplinkos ir kolegos Artūro įkvėptas, šiemet tapiau toje pačioje vietoje, kurią buvau atradęs dar 1996 m. Pavadinau „Vaizdas nuo T. Manno namelio arba žuvėdros skrydis“ (šis kūrinys dabar puošia T. Manno namelio interjerą). Jaunoji Karaliaučiaus menininkė Katia Čerevko tapė niūrią ir naktinę Nidą. Vokietė Cristel Gollner – priešingai, itin spalvingai – Nidos plenero kolekciją praturtino nuostabia drobe su pajūrio, maudulių ir kurortininkų motyvais. Vokietė Helga Hopfe žavėjosi Neringos žvejų nameliais, nutapė juos net keliuose savo darbuose. Dalia Mažeikaitė – pati drausmingiausia plenero dalyvė. Aštuntą valandą ryto ji maudosi jūroje, po to skuba tapyti kopas, pušis ar marių krantus. Juodkrantėje jai gimė netikėtas originalių motyvų mistinis diptikas „Raganų kalno stovyklos“. Užupio grupės tapytojas Vytenis Bazaras savo drobėse vaizduoja Juodkrantės prieplauką, jos senuosius laivus. Aš Juodkrantėje tapiau senąsias medines, ištaigingąsias vilas, žvejų namelius ir įstabius poilsio namų „Ažuolynas“ gėlynus. Visi šie tapybos kūriniai eksponuojami nuolatinėje poilsio namų kolekcijoje, o dalis

ir senąsias vilas. Ši galimybė atsirado poilsio namų „Ažuolynas“ iniciatyva, remiantis abipusiu bendradarbiavimu su menininkais.

Šiuometinio plenero „atradimas“ – Užupio tapytoja Asta Jančiauskaitė. Keturi jos drobės patraukia žiūrovų dėmesį savo netradicine kompozicija, savitais siužetais ir labai laisva ekspresionistine maniera. Klaipėdietis A. Taurinskas parodoje eksponuoja 6 drobes. Viename darbe vaizduojamas retas motyvas – smėlio užpūstos senos valtis. Tapytojas džiaugėsi, kad jam pavyko šį motyvą, užfiksuotą dar 1970 m. eskize, perkelti į paveikslą. Paveikslas byloja apie nenumaldomą gamtos ir laiko jėgą.

Saulius Kruopio ekspresionistinei tapybai būdinga ekspresija, kontrastas, spalvingumas, deformacija, nuotaikingumas

Nidos tapybos plenero 2011 m. grupinė nuotrauka

– šiemet mūsų čia įrengtoje naujoje ekspozicijos erdvėje.

Vieną šiltesnę popietę surengėme kūrybinę akciją pajūrio kopose – visi drauge tapėme apsinuoginusios jaunos merginos etiudus paplūdimio kopose. Skirtingos ir savitos gimė Vyganto Vėjo, Vytenio Bazaras, Saulius Kruopis, Katios Čerevko, Gintaro Pankevičiaus ir Artūro Savicko plenerinės improvizacijos, kurias vėliau iškabinome parodoje visas kartu, jas buvo galima lyginti. Klaipėdoje gimęs Danielius Rūsys sukūrė visiškai skirtingo pobūdžio siurrealistinės pakraipos drobes, kuriose apmąsto laukinės ir naminės gyvūnijos vaidmenį (arba jo nebuvimą) Neringoje. Saulė Urbanavičiūtė savo mokytoju R. Kuncai skyrė paveikslą „In memoriam“. Kitas jos nuotaikingas paveikslas „Marių erdvė“ įtaigiai perteikia Kuršmarių vandens platybių išpūdį. Delvis Udrys liko ištikimas ekspresionizmui – jis tapė kopose. Šiaulietis G. Beržinis pristatė savo videofilmą apie „Nidos plenerą 2010“. Plenero dailininkus nuolat kalbino ir jų kūrybos procesą nagrinėjo dailėtyrininkas V. Tumėnas.

Kaip ir kasmet vyraujanti plenero tema buvo „Nidos simboliai“. Jame dalyvavo Vilniaus Užupio menininkai: G. Bagdonas, A. Jančiauskaitė, V. Bazaras, D. Rūsys, S. Urbanavičiūtė, V. Vėjas, D. Mažeikytė, taip pat Juodkrantėje prisijungė kretinškiškis A. Miežis ir menininkas iš Karaliaučiaus M. Popov. Latvių menininkai iš Jūrmalos I. Ozoliņš ir I. Liniņa-Ozoliņa kasdien daug fotografavo, kaupė medžiagą savo būsimiems meno kūriniams, kurie dėl išskirtinės technikos gali gimti tik jų namų studijoje.

Bus daugiau

Saulius Kruopis

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2011 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

Tik grožis išgelbės pasaulį...

Minint dailininkės Dalios Makaraitienės 65-ąsias gimimo metines

Dailininkės Dalios Makaraitienės gyvenimo moto: džiaukis gyvenimu ir brangink jį labai

Prof. Ona VOVERIENĖ

*Ne kiekvieną kelevių sutikęs pamirši,
Nors tik minutėlę su juo bendravai.
Bet, gal, tai Lemtis mus sujungia tą mirksnį...
Nes šiaip... juk išnyksta veidai ir vardai...*

Konstancija Stoškienė

Su Vilniaus dailininkų klubu „Plekšnė“ susitikome prieš penkerius metus – 2006 m. kovo 1 d. Šv. Jono galerijoje jų kūrybos parodoje „Pavasarinis nerštas“. Tada ir sužinojau, kodėl ši grupė dailininkų pasivadino Vilniaus dailininkų „Plekšnės“ klubu.

Pasirodo, todėl, kad „Plekšnė“ – nestandartinis, ne masinės kūrybos ir gamybos Dievo kūrinys. Dievas plekšnę sukūrė sekmadienį poilsiaudamas, savo džiaugsmui. Plekšnė – realistė, todėl ji savo kūnu remiasi į žemę. Tačiau ji ir didžiausia svajotoja ir fantastė – abi jo akys visada nukreiptos į dangų – ji jau milijonus metų bendrauja su žvaigždėmis. Plekšnės svajose – didžiausios vertybės, ji nemėgsta blizgučių – ji jau seniai numetė puošmenas nuo žvynų. Plekšnei, kaip ir kuriančiam žmogui, svarbu vidus, o ne išorė.

Taip Vilniaus dailininkų klubas prisistatė visuomenei ir savo kalbose, ir jų leidžiamame laikraštelyje „Plekšnė“ (Plekšnė – 2006, Nr. 9, kovo 1, p. 1).

Taigi ši įdomi „Žuvis“ yra idealistė, žiūrinti į žvaigždes, nestokojanti humoro jausmo ir savigarbos, sakydama, „kad ir graži undinė, bet tai tik pusė plekšnės...“

Kaip tik tos „plekšniškos“ nuostatos, kurių nemažai atradau ir savo prigimtyje, „mus ir sujungė tą mirksnį“. Širdimi priaugau prie „Plekšnės“ ir jos kūrėjų ir iki šiol gaivinuosi jų kuriamu grožiu, dalinamu džiaugsmu ir jų šviesiu žvilgsniu į gyvenimą.

Tada ir susipažinau su mūsų miela jubiliate. Matyt, ji pastebėjo, kad aš ilgokai stabelėjau prie jos nutapyto paveikslėlio „Gimusiai vasarą“ – nuostabios lauko gėlių puokštės, kurioje dominavo ramunės, mano mylimiausias gėlės. Nustebau, kai pasibaigus oficialiajai parodos sutiktuvių daliai, dailininkė priėjo prie manęs ir pakvietė į jos jubiliejinę parodą, kuri vyks ankstyvą rudenį (Voverienė O. Vilniaus menininkų klubo „Plekšnė“ darbų paroda „Pavasarinis nerštas“ // Lietuvos Aidas. – 2006, kovo 10, p. 6).

2006 m. rugsėjo 20 d. Šv. Jono galerijoje įvyko dailininkės Dalios Makaraitienės jubiliejinė kūrybos paroda. Parodos lankytojus pasitiko gražiai išleistas jos akvarelių katalogas. Ant viršelio puikavosi „Saulėgrąža“, skleidžiant saulės spindulius – šviesos, meilės ir ištikimybės simbolis. Ko gero, ši saulės gėlė ir yra dailininkės dvasinis moto, nušviečiantis visą jos kūrybą ypatinga dvasingumo šviesa, šviesiu žvilgsniu ir meile visam pasauliui.

Tada nuo visų ekspozicijos salės sienų į lankytojus žvelgė, šypsojosi, juokėsi įvairiaspalvės lietuviškų darželių gėlės – aguonos, bijūnai, gražiausios laukų gėlių puokštės, tarp jų – kaip gėlės tarp gėlių – mergaičių portretai, dovanojantys šviesą, džiaugsmą ir laimės pojūtį... O šalia – baltaburis laivas... Kaip tik jis labiausiai ir patraukė dailininko menotyrininko Kęstučio Ramono dėmesį. Tada jis apibendrinamas dailininkės Dalios Makaraitienės kūrybos nueitą kelio atkarpą kalbėjo: „Sudėtingame prieštaravimų, pykčio proveržių krečiame pasaulyje menininkas jaučiasi

tarytum laivelyje ant audros bangų. Tenka pačiam kapstyti iš chaoso, ieškoti prielaukos, kurioje pasijustum saugesnis. Poetiškos sielos žmogus į aplinką žvelgia atverta širdimi ir daug jautriau suvokia visas negeroves, impulsyviau pagauna gėrio apraiškas. Kūrėjas yra labiau pažeidžiamas, todėl bėgimas nuo kančios atveria kelį tiesos ieškojimams. Kūryba suteikia gyvenimo prasmę, atneša tikėjimą, viltį. Ramybės, susikaupimo valandomis, pajutus harmonijos dvelksmą, ateina tos džiugios akimirkos, kai baltame popieriaus lape pražysta gėlės, suspindi dangaus šviesa, atsiveria viliojantys gamtos toliai. Dalios Makaraitienės kūriniuose tiek daug grožio, meilės gamtai, dvasią gydančios galios... Ne kiekvienam duotas toks gebėjimas apsaugoti nuo kandžiojimų visokių „-izmų“ brūžgyuose. Tapyti gėles, gamtos vaizdus nėra taip paprasta žinant kokios realybės transformacijos, destrukcijos pateikiamos šiuolaikinio meno erdvėje, kai grožio, romantikos, autentiškumo raiška iškeičiama į svetur nužiūrėtas madas. Dalios charakteriui svetimas falšas, apsimetinėjimas – ji eina tuo keliu, kurį pasirinko savo širdimi, vidine nuojauta, subtiliu skoniu. Optimistinė pasaulėjauta dvelkia iš kiekvieno jos peizažo, natiurmorto, portreto ar miniatiūros“ (Kęstutis Ramonas. Dalia Makaraitienė. Katalogas. Akvarelė. – V., 2006).

O apie laivą menotyrininkas kalbėjo, kaip apie Dalios Makaraitienės svajonių laivą. Ji mėgsta piešti laivus ir jos kūryboje jie – gražūs. Šviesaus atminimo poetas Justinas Marcinkevičius paliko mums testamentinius žodžius: „Graži Lietuva – tai gražios, kūrybingos dvasios, moralės žmogus, savo fizine ir intelektualine veikla saugantis ir gausinantis grožį gamtoje ir visuomenėje. Nes grožis – tai gėris“. Tik grožis, gražios mintys

ir kilnūs darbai gali išgelbėti Lietuvą ir pasaulį.

Dailininkės Dalios Makaraitienės menas yra gražus, kilnus, dainuojantis apie meilę grožiui, lietuvių šimtmečiais buvusiai vertybei – jų gėlių darželiams ir tėviškės laukams, kuriuose tokios gražios spalvingos gėlės žydi, gaivina sielą, žadina gražius jausmus. Beje, ši vertybė pamažu, bet vėl grįžta... į Lietuvos kaimus.

Dalia Makaraitienė gimė 1946 m. liepos 6 d. Veiviržėnuose, Klaipėdos rajone. Mokėsi Telšių Taikomosios dailės technikoje (1962–1967 m.). Jį baigusi įstojo į Vilniaus valstybinį dailės institutą (dabar Vilniaus dailės akademija). Institutą baigė 1974 metais. Nuo 1976 m. dalyvauja akvarelininkų parodose. Nuo 1997 m. – Dailininkų sąjungos narė, Vilniaus dailininkų klubo „Plekšnė“ narė. Gyvena ir kuria Vilniuje. Kiekvienais metais dalyvauja „Plekšnės“ klubo organizuojamose parodose. Savo vertybinėmis nuostatomis visiškai atitinka plekšniečių vertybines orientacijas: yra realistė ir mato, kas šiuo metu vyksta Lietuvoje, atkūrus nepriklausomybę, ir lieka ištikima kitai „Plekšnės“ nuostatai – nepalaujamai žiūrėti į žvaigždes, svajonių bei jų realizavimo sparnais skristi į jų spindinčias aukštumas, į savojo meno viršukalnes. Jubiliejinė Dalios Makaraitienės paveikslų paroda, eksponuota Vilniaus įgulos karininkų ramovėje spalio 6 d., tai patvirtino.

Parodoje – 10 Dalios Makaraitienės paveikslų. Du iš jų „Žydinti pieva“ (2011, drobė, aliejus, 60 x 60) ir „Puokštė“ (2009) (drobė, aliejus, 60 x 60) rodo jos jau aptartos krypties tęstinumą – dailininkės naująją duoklę grožiui; kiti 8 – „Bus šventė“ (2009, drobė, aliejus, 60 x 60), „Dainuojanti mergaitė“ (2010, drobė, aliejus, 60 x 60), „Iš turgaus“ (2010, drobė, aliejus, 60 x 60), „Žemės dalybos“ (2011, drobė, aliejus, 50 x 80), „Sabalo kailis“ (2011, drobė, aliejus, 60 x 60), „Raibos gracijos“ (2011, drobė, aliejus, 60 x 60), „Susitarkim“ (2011, drobė, aliejus, 50 x 80), „Mano sargas“ (2011, drobė, aliejus, 50 x 60) – siužetinė tapyba, primenantis groteską, – fragmentus iš dabartinės mūsų tikrovės.

Apie kiekvieną paveikslą žiūrovai gali papasakoti skirtingai, priklausomai nuo savo asmeninės patirties dabartinėje Lietuvoje ir nuo asmeninių

„Mano sargas“ (drobė, aliejus, 50 x 60, 2011)

vertybinių nuostatų. Man didžiausią įspūdį paliko „Raibos gracijos“, kur vaizduojamos trys vištos: dvi iš jų – labai gražiai raibos, gero imitimo ir, kaip daugelis mūsų šių dienų panielių, niekina motinystę, šeimą ir su pašaipa žiūri į jų per nuotolį laikomą vienos spalvos vištelę, apsuptą būrio viščiukų. Jai nėra kada dailinti savo plunksneles, jas raibinti... Deja, tokių „vištelių“, kurioms šeima dar išliko kaip vertybė ir jų būties įprasminimas, beliko vos trečdalis (pagal paveikslų siužetą), o kitos – „raibosios“ – tapo gražiosiomis paly-

dovėmis, kurias jų šeiminkai nuolat keičia, ir sparčiai... Pavytus jaunystei, ritasi į nuopolio liūną... Be gyvenimo prasmės, be svajonės ir be sparnų... Tokią dabartinę jaunų Lietuvos moterų tragediją ir tautos žūties perspektyvą įtvirtino ir dabartinis Lietuvos Konstitucinis Teismas, „raibųjų vištelių“ ir ištvirkėlių „gaidžių“ globėjas.

Kitas dailininkės paveikslas – „Žemės dalybos“ – taip pat iš dabartinės mūsų tikrovės: tamsiame dabarties fone ant tamsiai-pilkos-rudos mūsų žemės stovi dailus, spindintis, baltais užkulniais ir saulės spindulių apšviestas turtingo žmogaus batas... Šis pasaulis – ir žemė, ir dangus, ir net saulė danguje – priklauso tik tai jam... O gėlių puokštė (galima ją suprasti kaip Lietuvos kultūrą, meną, literatūrą, muziką, tautos dvasią) guli ant tos pačios Lietuvos žemės lengvabūdiškai numesta ir tarsi gailiai krūpčiojanti, kad tuoj tuoj tas didelis batas atsistos ant jos ir galutinai ją sutrins su žeme...

Trečiasis paveikslas – „Mano sargas“ – groteskas apie dabartinę mūsų kartos „sušunėjimą“, kai lietuvių meilė savo artimui, savo šeimai ir žmogui pakeitė begalinę meilę šuniui. Lietuvoje jau pasitaiko, kad dėl šuns gerovės jau ir žmogus nušaukiamas. Gal tai

dėl partijų iš aukštų tribūnų nuolat skelbiamos neapykantos žmogui, skatinančios, kad visi kovotų prieš visus ir kiekvienas prieš kiekvieną, o gal tai – iš žmogaus vienvėsių, nepasitikėjimo kitu žmogumi, žiniasklaidos keliamo chaoso, kas žino? Reiškinytas taip paplitęs visose socialinėse grupėse, kad reikėtų jo tyrimui ne vienos, o kelių psichologų ir sociologų disertacijų. Paveiksle šuo – toks didelis didelis, o jo šeiminkas – toks liesutis, suvargęs, tarsi ne jis, o šuo yra jo šeiminkas, kuriam, ak, kaip nelengva tarnauti...

Paroda Vilniaus įgulos karininkų ramovėje dar veiks iki lapkričio 20 dienos. Ji išskirtinė – talentingos realistės, prisiglaudusios prie motinos žemės, matančios jos žaidžius, ir fantastės-svajotojos, žiūrincios abiem akimis į dangų, į žvaigždes – plekšniečių dailininkės Dalios Makaraitienės vizija apie dabartį ir ateitį, simbolizuojamą jos paveikslais „Puokštė“ ir „Žydinti pieva“.

Sveikiname Jubiliatę jos naujosios, susimąstyti verčiančios parodos progą ir linkime jai toliau tęsti savo kūrybinius ieškojimus, nenutolstant nuo pagrindinės „Plekšnės“ linijos – ji graži, protinga ir įkvepia kūrybingumui.

mita
MOKSLŲ, INOVACIJŲ IR TECHNOLOGIJŲ AGENTŪRA

Kviečiame dalyvauti Aukštųjų technologijų ir Pramoninės biotechnologijos plėtros programose

Mokslų, inovacijų ir technologijų agentūra (MITA) kviečia teikti paraiškas dviejų administruojamų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (technologinės) plėtros programų – Aukštųjų technologijų plėtros 2011–2013 metų ir Pramoninės biotechnologijos plėtros Lietuvoje 2011–2013 metų – projektams vykdyti. Šiomet skelbiamas jau antrasis kvietimas.

Aukštųjų technologijų plėtros programa siekia padėti plėtoti Lietuvoje jau esamas ir perspektyvias pasaulyje aukštųjų technologijų kryptis: biotechnologijų, nanotechnologijų, lazerių, mechatronikos ir informacinių technologijų. Šio kvietimo naujovė, kad atkreipiamas dėmesys į mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą kosmoso srityje.

Pramoninės biotechnologijos plėtros programos tikslas – spartinti šios srities pramonės plėtrą Lietuvoje. Bus siekiama sukurti medžiagas ir produktus iš atsinaujinančių žaliavų, bioplastikus, biokatalizatorius, farmacinės ir veterinarinės paskirties produktus.

Laukiami projektų rezultatai – tai sukurtos naujos, tobulesnės technologijos paslaugos ar inovatyvūs produktai, tinkami komercializuoti, aktualūs Lietuvos ir užsienio rinkoms.

Taip pat vienas iš programų tikslų yra paskatinti mokslo ir verslo bendradarbiavimą. Todėl vykdyti projektą gali ne mažiau kaip du dalyviai, iš kurių vienas – mokslo ir studijų institucija, o kitas – ūkio subjektas (labai maža, maža ar vidutinė įmonė). Didelės įmonės, suinteresuotos projektų rezultatais, gali dalyvauti Pramoninės biotechnologijos programoje, tačiau jų veiklos projekte nebus finansuojamos valstybės lėšomis.

Projektai pagal šį kvietimą bus pradėti finansuoti nuo 2012 metų. Maksimali vienam projektui skiriama biudžetinių lėšų suma yra 700 tūkst. Lt. Projekto trukmė – iki 22 mėn.

Paraiškų teikimo tvarka yra reglamentuota Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros programų projektų konkursinio finansavimo sąlygų apraše (Žin., 2011, Nr. 121-5763). Kvietimai teikti paraiškas, aprašas ir elektroninė paraiškos forma yra skelbiami adresu: <http://www.mita.lt>.

Paraiškų teikimas iki 2011 m. gruodžio 9 d. 15.00 val. adresu: A. Goštauto g. 12–219, LT-01108 Vilnius. Informacija teikiama telefonais: (8 5) 264 4700 ir (8 5) 212 7433.

Šiomet pagal pirmąjį kvietimą MITA konkurso būdu jau patvirtino 19 naujų projektų, iš kurių 15 yra vykdomi pagal Aukštųjų technologijų plėtros, o 4 – pagal Pramoninės biotechnologijos plėtros programas. Jiems skirta 1,6 mln. litų valstybės parama 2011 metais. Bendra šių projektų vertė siekia apie 8 mln. litų.

Jurga Trotienė,
Viešieji ryšiai, vyr. specialistė. Tel.: 8 5 2644 710

Garbė tiems, kurie parodė vienybę ginti laisvę ir nepriklausomybę

Šiomet minime 55-ąsias Vengrijos Revoliucijos metines

Auksutė RAMANAUSKAITĖ-SKO-KAUSKIENĖ
LR Seimo narė,
Tarp parlamentinių ryšių su Vengrijos Respublika grupės vicepirmininkė

Lietuva yra glaudžiai susijusi su Vengrijos Revoliucijos įvykiais, nes tuomet drąsus mūsų žmonės nepabūgo išreikšti solidarumo vengrų tautai. Tą atmintiną Vėlinių ir Visų Šventųjų dieną Kaune ir Vilniuje buvo surengtos viešos protesto akcijos, reikalaujant laisvės Vengrijai ir Lietuvai. Prieš taikius protestuotojus okupacinės sovietų sistemos jėgos struktūros ėmėsi brutalių represijų: žmonės buvo mušami, areštuojami, vėliau atleidžiami iš einamų pareigų, šalinami iš mokymo įstaigų.

Sovietų okupacijos sąlygomis buvome patyrę žiaurų partizaninio karo nuslopimą, lagerius, tremtis dėl to, kad norėjome būti laisvi, turėti laisvą nepriklausomą valstybę, savo kalbą, savo tradicijas, savo papročius, kultūrą. Sovietinis režimas dėjo dideles pastangas siekdamas mus nutautinti, nuasmeninti, paversti ir palikti tik sovietų sąjungos beveide dalimi. Žinia, kad vengrų tauta, su kuria mus sieja gili istorinė sąsaja (Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Jogailos santuoka su Vengrijos ir Lenkijos karaliaus Liudviko I-ojo dukra Jadvyga, vėliau Jogailaičių dinastijos atstovų tapimas Vengrijos karaliais, Transilvanijos kunigaikščio Stepono Batoro išmintingas Lietuvos valdymas, vengrų karvedžio Gašparo Bekešo kovos už mūsų šalies interesus) priešinasi pavergėjams, įžiebė stiprų solidarumo jausmą Vengrijai.

Vengrijos revoliucija kilo 1956 m. spalio 23 d. Budapešte, kai vengrų studentai, solidarizuodamiesi su Poznanėje vykusiu lenkų darbininkų sukilimu, viešai pateikė antisovietinius rei-

Atminimo gėlės, pagerbiant Vengrijos revoliucijos dalyvius ir demonstracijose juos palaikiusius lietuvius

kalavimus. Demonstracijos netrukus išplito po visą šalį. Sovietų kariuomenė revoliuciją nuslopino itin žiauriai: žuvo 2 700 Vengrijos kovotojų už laisvę, kurių dauguma buvo paaugliai, vadinami „Budapešto vaikais“, dešimtys tūkstančių buvo sužeisti, dar 250 tūkstančių vengrų, siekdami išvengti represijų, turėjo palikti savo šalį, emigruoti.

Į mano pačios, tuo metu septynerių metų mergaitės, atmintį 1956-ųjų spalio įsirėžė giliai ir skaudžiai. Tą rudenį, likus keletui dienų iki protesto akcijų prieš sovietinį režimą, buvo areštuoti mano tėvai – Lietuvos partizanų vadas generolas Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir partizanė Birutė Mažeikaitė Ramanauskienė – dėl to, kad visu savo

minėdama jų arešto metines, širdyje lenkiuosi ir vengrų tautos žmonių, tuo metu sužeistų, žuvusių nuo sovietinės agresijos, šviesiam atminimui, nes puikiai suprantu praradimo skausmą. Už bendrų skaičių ar istorinių datų įvardijimo yra konkrečių žmonių netektys, skaudūs išgyvenimai.

Vengrijos ambasada kasmet organizuoja minėjimus istorinėse vietose Vilniuje ir Kaune, kur vyko lietuvių antisovietinės manifestacijos palaikant vengrų tautą. Šie minėjimai yra ne tik revoliucijoje žuvusių vengrų pagerbimas, bet ir lietuvių tautos solidarumo prisiminimas, prisiminimas to, kad tik padėdami vieni kitiems tampame stipresni.

Minėjimo akimirka

gyvenimu siekė laisvės ir nepriklausomybės Lietuvai. Po metų žiauriausių ir barbariškiausių kankinimų tėvelis buvo sušaudytas, mama priversta eiti politinės kalinės golgotas lageriuose. Kiekvieną spalį

Erškėčiuotais keliais ėjome į laisvę ir ją iškovojome

Naujajame Testamente yra pasakyta: „Nebijokite tų, kurie žudo kūną, bet negali užmušti sielos“. Sovietinė diktatūra ilgai naikino pavergtas tautas fiziškai, bet nepajėgė užgesinti laisvės siekio, sunaikinti tautų dvasinės stiprybės. 1956-aisiais į gatves ėję protestuotojai žinojo, kad tiesa yra jų pusėje ir turėjo drąsos šią tiesą ginti. Pasipriešinimai tiek Vengrijoje, tiek Lietuvoje buvo nuslopinti, bet dvidešimtojo amžiaus pabaigoje pavergtos tautos iškovojė laisvę.

Šiomet Vengrijos revoliucijos 55-ųjų metų minėjime kalbėjęs nepaprastasis ir įgaliojantis Vengrijos Respublikos Ambasadorius Zoltán Pecze sakė: „Šiandien Vengrija ir Lietuva yra nepriklausomos valstybės, daugiapartinės demokratijos, sąjungininkės NATO ir partnerės Europos Sąjungoje. To nebūtų buvę įmanoma pasiekti be tų vengrų ir lietuvių, kurie gynė savo ne-

priklausomybę ir laisvę prieš 55 metus“.

Jis taip pat pabrėžė, kad nusikaltimai žmogiškumui, įvykdyti visų rūšių totalitarinių režimų, niekada neturėtų būti pamiršti. Teisingumo ir vidaus reikalų taryba Vengrijos pirmininkavimo Europos Sąjungai laikotarpiu priėmė tarybos nutarimą dėl priemonių užtikrinimo, kad nebūtų pamiršti totalitarinių režimų padaryti nusikaltimai. Anot ambasadoriaus, šis bendro sutarimo dokumentas nebūtų buvęs priimtas be draugiškos lietuvių ir lenkų pagalbos.

Memoriale, skirtame Vilniaus vienybės mitingui ir Vengrijos revoliucijai, esančioje atminimo lentoje įrašyti žodžiai: „Garbė tiems, kurie parodė vienybę – siekti Lietuvos ir Vengrijos nepriklausomybės“. Prisimindami savo tautų istoriją esame įpareigoti saugoti ir stiprinti laisvę ir nepriklausomybę, plėtoti ir vystyti demokratiją.

Šeimos dvasinio paveikslo konceptas

Mokslinė monografija „Rengimas santuokai ir šeimai“

Kun. doc. dr. Kęstutis RALYS (PhD)

Labai miela prisiminti pačius gražiausius žmogaus gyvenimo momentus, tai – atėjimas į pasaulį ir galimybė padėkoti Dievui bei savo tėvams už didžiąją dovaną – meilę. Dėl jos ir mano gyvenimas tapo prasmingas per santuokos ryšį, sakramentą, paliko labai gražų gyvenimo pavyzdį man, kaip žmogui ir kunigui, jau 46 gyvenimo metus skaičiuojančiam ir 40 metų tarnaujančiam Bažnyčiai. Tą didžiąją dovaną ir gražiausią gyvenimo pavyzdį tik mano tėvelių darna, žmonės mylinti šeima, bei tikėjimas Dievą paliko man, vaikui, jaunuoliui, subrendusiam ir pamažu einančiam dvasininko-mokslininko pašaukimo keliu – „Ten, kur yra jūsų siekia, jūsų darbas, meilė, ten yra kasdienio susitikimo su Kristumi vieta“ (šv. Josemaria Escriva).

Labiausiai esu dėkingas už tėvelių skiepytą Dievo pažinimo kelią per

edukologinį, andragoginį mokymą bei meilę artimui Dievo ir žmogaus santykiuose, kaip krikščioniškojo gyvenimo ir Kristaus mokslo šviesoje bei Dievo meilės artumoje. Dievo kaip aukščiausiosios būtybės santykio su žmogumi bei dvasinės šviesos apraiškoje. Dievo gailėstingumo bei meilės artimui kasdienybėje. Tautos gyvybės pulsavimo supratime, nepamirštant globalios visuomenės, kurią kaip kūdikį globoja Švč. Dievo Motina Marija.

Rašyti mokslinę monografiją įkvėpė apsilankymas Šv. Zemeje Jeruzalėje. Tai dvasinio gyvenimo atramos taškas – pajauti Šv. Zemės Jeruzalės Dieviško pulso dvasią ir ramybę prie Kristaus kapo.

Monografiją „Rengimas santuokai ir šeimai“ bei tyrimą skiriu familistikos mokslui, tiek teoriniam, tiek praktiniam naudojimui bendruomenei, o kartu – šeimos analizei bei dvasiniam, moraliniam supratimui apie šeimą, jos egzistencijos bei pašaukimo kelią

universiteto akademinėi visuomenei, studentams ir plačiajai visuomenei – bendruomenei.

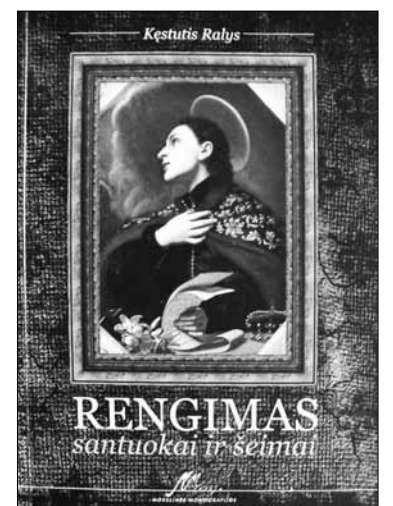
Mokslinėje monografijoje pristatomi tyrimai susiję su pasirengimo šeimos institucijai procesu ir jo įtaka jaunų žmonių vertybiniam apsisprendimui. Pirmoje dalyje pristatoma šeimos ir santuokos samprata, analizuojamos šeimos funkcijos, gilnamasi į teisinius šeimos instituto aspektus. Antroje dalyje aiškinamasi katalikiškosios santuokos ir šeimos sampratos ir socializacijos proceso dermė. Trečioje dalyje analizuojama jaunimo rengimo santuokai ir šeimai teorija ir praktika.

Šiuolaikinė visuomenė santuoką supranta kaip įstatymais reguliuojamą civilinį kontraktą. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas santuoką apibūdina kaip savanorišką vyro ir moters šeiminių sąjungą. Mokslinėje, politinėje literatūroje santuokos apibrėžimas platesnis. Tai socialinė ir dažniausiai religinė, valstybės pripažįstama civilinė

asmenų sąjunga. Ji suformuoja šeimą ir socialiniu bei religiniu požiūriu įteisina seksualinius santykius. Teisės požiūriu santuoka apima šiuos aspektus:

- socialinis saugumas ir stabilumas;
- vaikų susilaukimas;
- vaikų auklėjimas ir jų identiteto formavimas (teisiniai aspektai – pavardės perdavimas ir pan.);
- ekonominis bendradarbiavimas;
- turtas (ir teisės) (LR civilinis kodeksas).

Krikščioniškoje literatūroje santuoka suprantama kaip santuokinė sutartis Dievo akivaizdoje (Sandora), ja vyras ir moteris visam gyvenimui sudaro bendrą sąjungą, kuri pagal savo prigimtį yra skirta sutuoktinių gėriui bei vaikams gimdyti bei auklėti. Esminės santuokos savybės, kurios turi būti žinomos ir besąlygiškai priimtinos besituokiantiems krikščionims, – vienumas, neišardomumas ir pasirengimas būti vaisingiems. Tarp pakrikštytųjų negali būti teisėtos san-

Kunigo doc. dr. Kęstučio Ralio knygos viršelis

tuokinės sutarties, kuri nebūtų kartu ir sakramentas. Santuokinį ryšį įtvirtino pats Dievas, tad sudaryta pakrikštytųjų

In memoriam profesoriui VYTAUTUI KARVELIUI (1933–2011)

Dar rugsėjo pabaigoje bendravome su Profesoriumi, kaip visada, gyvai nusiteikusių, nestokojančiu minčių ir idėjų... O lapkričio 2 dieną su Juo atsisveikinome.

Vytautą Karvelį – Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto Socialinės pedagogikos ir psichologijos katedros profesoriu, habilituotą socialinių mokslų daktarą, emeritą pirmiausia prisiminsime kaip Mokytoją. Mokytoją, kurio rūpestingą buvimą greta jautė daugelis, ypač mūsų fakulteto, žmonių, kurių ne vieną Profesorius uždegė nuodugniau gylintis į specialiąją, vėliau į socialinę pedagogiką. Vienus Jis pakvietė dirbti į buvusį Specialiosios pedagogikos fakultetą, kitus paskatino studijuoti Maskvoje ar Sankt Peterburge. Sukaupia mokslinę ir praktinę patirtimi Profesorius nuoširdžiai dalijosi su doktorantais, tęsiančiais Jo darbus negalės studijų srityje.

Vytautas Karvelis mūsų atmintyje išliks ir kaip Kūrėjas. Profesorius

buvo vienas aktyviausių fakulteto, kaip institucijos, puoselėtojų. Jo iniciatyva įkurta Socialinės pedagogikos ir psichologijos katedra, Lietuvoje įteisinta socialinio pedagogo specialybė. Savo mokslinį žvilgsnį nukreipęs į vaikų ir kitų asmenų, turinčių negalių, ugdymą, specialiosios pedagogikos raidą Lietuvoje, Jis neapsiribojo tik teorinėmis konstrukcijomis – mums imponavo tai, kad Profesoriaus žodžiai nesiskyrė nuo darbų: savo knygoje akcentuodamas neįgalių žmonių aktyvią veiklą, pasitaikius progai, pats asmeniškai skatindavo šiuos žmones siekti mokslo, būti neabejingiems sau ir savo gyvenimui. „Atvažiavo V. Karvelis ir pakvietė mokyti“, „Profesorius V. Karvelis įkalbėjo mokyti“, „Jei ne profesorius – tai net nebūčiau pagalvojęs, kad galiu siekti mokslo“ – tai tik viena kita mintis iš mūsų fakultete atlikto tyrimo apie labiausiai pasiekusius gyvenime neregus Lietuvoje. Profesorius nuolatos primindavo, kad kiekvienas vaikas, net

ir turintis didžiausių negalių, yra Dievo kūrinys – jį privalu gerbti ir mylėti. Profesoriaus nuoširdumą ir meilę jautė ir pedagogai, dirbantys su vaikais, turinčiais negalių, ir tėvai, kurių ne vienam Jis padėjo bėdoje.

Profesorius Vytauto Karvelio vardas daugeliui Jį pažinusiųjų asocijuojasi su aktyvaus veikėjo vardu: aktyvus specialiosios pedagogikos Lietuvoje kūrėjas ir praktikas, aktyvus kovotojas Švietimo ir mokslo ministerijoje, kad kuo palankiau būtų sprendžiami vaikų, turinčių specialiųjų ugdymo poreikių, klausimai. Jis visada rasdavo argumentų savo siekiams pagrįsti ir dažniausiai savo sumanymus realizuodavo. Profesorių pažinojo, į Jį patarimų kreipdavosi ne tik specialieji pedagogai praktikai, bet ir Klaipėdos, Vilniaus universitetų mokslininkai.

Profesorius Vytautas Karvelis

Profesorius buvo žinomas ir gerbiamas posovietinėje erdvėje. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Vytautas

Karvelis labai prisidėjo prie Lietuvos specialiosios pedagogikos puoselėjimo. Kiekviena stažuotė, kur ji bebūtų, – Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose ar dar kitur – turėdavo labai aiškų Profesoriaus įvardijamą tikslą: „O ką mes galime parvežti į Lietuvą, kaip mes turėtume keistis, kad mūsų ugdymo sistema būtų atvira ir prieinama kiekvienam vaikui?“

Profesorius buvo visų Draugas. Ir ko gyvenime nepasitaiko tarp draugų? Profesorius nusišypsodavo ir tardavo: „Draugai?“...

Netekome Draugo – nuoširdaus, supratingo, inteligentiško, intelektuala. Buvome laimingi, jausdami Jo buvimą šalia.

Ilsėkis ramybėje.

Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto bendruomenės vardu –
dekanė Ingrida Baranauskienė

Laiko ženklai Alpių krašte ir kultūros istorijoje (4)

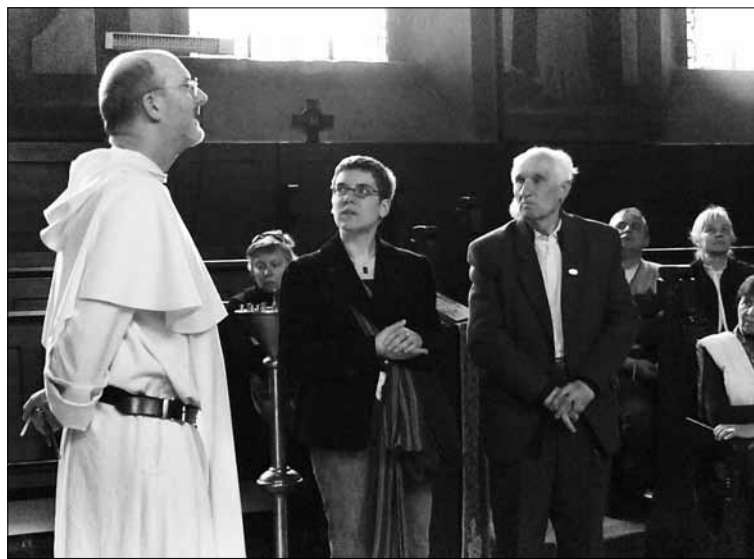
■ Atkelta iš 7 p.

eilėraščių „Draugui“, bet staigi jaunojo poeto mirtis paskatino jo bičiulius išspausdinti 1913 m. „Aušrinėje“, ne-
laukiant almanacho pasirodymo.

Tarsi lemties prakeiksmas būtų lydėjęs almanacho sumanytojus. Kol vyko diskusijos ir įveikiamos natūralios kiekvieno panašaus leidinio kūrimo kliūtys, spėta netekti trijų kylančios modernios Lietuvos kūrėjų: 1911 m. balandžio 10 d. į Amžinybę išėjo M. K. Čiurlionis, 1912 m. gruodžio 17-ąją – Z. Gaidamavičius-Gėlė ir 1915 m. birželio 22-ąją – R. Bytautas. Kiekvienam iš jų galėjo būti skirtas ar dedikuotas almanachas. Juk net ir pavadinimas – „Pirmasai baras“ – daugiaprasmiš. Iš pradžių norėta almanachą pavadinti „Pašvaistė“. Lėmė, ko gero, Igno Šeiniiaus pasiūlymas. Lietuvių liaudies dainoje „Bėkit, bareliai...“ jis įžvelgė ne šiaip rugiapjūtės darbų monotonią, bet žmogaus susiliejimą su gamta ir visuotinybę, tą harmoniją, kurią pirmasis pastebėjo dar M. K. Čiurlionis, šios dainos melodiją pritaikęs variacijų ciklui fortepionui.

Jei almanacho pavadinimas „Pirmasai baras“ ir epigrafui paimta strofa iš lietuvių liaudies dainos „Bėkit, bareliai...“ ir yra I. Šeiniiaus nuopelnas, tai nereiškia, kad be S. Šilingo apsieita. I. Šeinius ir R. Bytautas nurodomi, kaip artimiausi redaktoriai S. Šilingo padėjėjai. Ko gero, kiekvienas iš „Aušrinės“ kūrėjų įnešė savo indėlį ir į literatūrinio almanacho tapsmą, nes diskusijų nestigo ir kurio nors dalyvio mestas žodis, išsakyta mintis toliau buvo visų permąstoma, tobulinama ir gilinama. Šis almanachas – tai XX a. pradžios lietuviškai suvoktos ir perjaustos modernybės išraiška, kas ryšku ir iš jo meninio apipavidalinimo.

Almanacho meninį įvaizdį kūrė dailininkas Adomas Varnas, panaudojęs apibendrintus pabudusios tautos meninius įvaizdžius. Viršelio pirmame puslapyje ir priešraštiniam lape piešinys, kuriame pradalgius tekančios

Fribūro universitete Albinas Vaičiūnas ir kiti kelionės dalyviai klausosi šio universiteto dėstytojo pasakojimo

saulės fone varo pjovėjai. Tai darbo dienos pabudusi Lietuva, darbu įtvirtinanti gyvenimo svarbiausias vertybes, kurios turi užtikrinti tautos ateitį. Viršelyje panaudota bent dešimt spalvų, o tam metui tai buvo gerokai neįprasta ir originalu.

230 puslapių almanachas pradeda Zigmą Gaidamavičiaus-Gėlės eilėrašciais – taip poeto bičiuliai, jo darbų tęsėjai pagerbė vieną iš „Aušrinės“ ir almanacho sumanytojų. Kadangi almanachas buvo parengtas spaudai dar prieš R. Bytauto mirtį ir vėliau apsispręsta leidinių skirti jo atminimui, tad pradžioje buvo įdėta dvylika papildomų puslapių. Juose tilpo S. Šilingo parašytas R. Bytauto nekrologas, jo darbų bibliografija ir atsiminimai apie bičiulį, kuriuose apžvelgtas jo gyvenimo kelias ir padaryti darbai. Įdėti ir artimiausių almanachų bendradarbių Igno Šeiniiaus ir Adomo Varno įspūdziai iš bendravimo su R. Bytautu. I. Šeiniui R. Bytautas – didžiųjų žygių ilgesio reiškiškas, o A. Varnui – didmin-tis, „kurio laukiama ateisiančio, bet niekuomet nematoma atėjusio“.

Priminsime almanacho smogiamąsias autorių pajėgas. Tai Balys Sruoga, Vincas Krėvė, Kazys Binkis,

Vytautas Bičiūnas, Adomas Lastas, Mykolas Biržiška, Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė ir kiti. Daug sakančios pavardės. Vien lietuviškos literatūros erdvėje neužsidaryta, paskelbta F. Nyčės, R. Tagorės, V. Briusovo, K. Balmonto, A. Bloko, A. Niemojevskio kūrybos vertimų. Recenzuodamas almanachą Balys Sruoga išskyrė Vinco Krėvės apysaką „Skerdžius“ ir Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės simbolinę pasaką „Jūra“. Įdomu, kad dienraštyje „Viltis“ net per tris numerius išspausdintoje Adomo Jakšto išplėstoje recenzijoje prie nevykusių almanacho „Pirmasai baras“ kūrinių paminėta būtent S. Čiurlionienės „Jūra“ ir ypač V. Bičiūno „Allegro“, prastoku kūriniu laikoma B. Sruogos studija „Po velėna pumpurėlis“, prastais pavadinata daugelis vertimų. Ypač erzino A. Jakštą almanacho kalba, vartojamos svetimybės, neva pervertinta K. Balmonto, A. Niemojevskio ir M. K. Čiurlionio kūryba. Žodžiu, jei ir reikia iš ko mokyti, tai A. Jakštas siūlo tik iš praeities literatūros genijų. Ne visi buvo tokie rūstūs teisėjai kaip A. Jakštas, kuris minėtą savo recenziją panaudojo ir atsikirsti savo kritikams, tarp kurių buvo nemažai almanacho „Pirmasai

baras“ autorių. Ar ne prieš tokį perdėm klasicistinį požiūrį ir kilo jaunųjų nepasitenkinimas, kurio reiškiškas juk ir buvo almanacho sumanytojai?

Kodėl mums šiandien taip reikia Bytauto

Savo mokslinius straipsnius R. Bytautas rašė lietuvių kalba ir spausdino lietuviškuose leidiniuose. Jie nebuvo paprasti skaityti, bet turėjo Lietuvos jaunuomenę pratinti prie filosofiškesnio mąstymo, kritiškai vertinti visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo aktualijas. „Aušrinėje“ jo skelbti straipsniai, skirti tiek kalbos reikalams, tiek kalbos filosofijai, taip pat ir filosofiskam tautos, tautiškos sąmonės (šiandien gal pasakytume – savimonės) nagrinėjimui, buvo skirti skaitytojų savišvietai, būsimajai moderniai mąstančiai inteligentų kartai. Štai tos naujos kartos formavimui R. Bytautas, kaip ir truputį nuošalyje šiame rašinyje paliktas S. Šilingas, buvo labiausiai atsidėję, laikydami bene svarbiausiu savo šviečiamosios ir visuomeninės veiklos uždaviniu. Tautai reikėjo moderniai mąstančių, koja kojon su pasauliu žengiančių inteligentų, kuriuos per „Aušrinę“ ir kitus lietuviškus spaudinius jie ir ruošė.

Moderniai mąstančios inteligentijos reikia ir reikės visais laikais, nors pati modernybės sąvoka yra laiko įkaitė ir priversta keistis su gyvenimu. Gaila, bet mūsų laikais modernumas kartais suvokiamas visiškai kitaip, negu suvokė R. Bytautas, S. Šilingas ir jų bendraminčiai. Jiems tauta buvo esminga vertybė, o kalba sudarė tautos reiškimosi pagrindą. Tai – neišardomas vienis, tarsi rytičių „in“ ir „jan“ – dvi pirminės priešingos ir tuo pačiu viena

kitą traukiančios jėgos. Pripažindamas, kaip ir V. Vuntas, kad tautiškas yra tautos individualizmo pasireiškimasis tarptautiniuose santykiuose, bet ne nacionalinio uždaru prasmę, R. Bytautas tą individualizmą suvokė kaip tautos atsparą, vidinę jėgą. Tik tautos vidinių galių plėtojimas veda į dvasinių vertybių kūrimą ir dvasingumo didinimą. Per šias tautos vertybes turi būti suvokiamos ir kitų tautų vertybės, bet ne priešingai, kaip kad pragaištingą idėją bando prakišti globalaus pasaulio apogetai. Tai jau būtų mūsų išvada.

Mūsų dienų „modernumas“ kartais atrodo gerokai pakąstas globalizmo išalo: tautos fenomenas jau nėra joks fenomenas, bet atgyvena, trukdis „globalaus mąstymo“ atstovams reikštis ir kitiems diegti. Vadinas, ir tautinė kalba netenka išskirtinės vertės, tampa veikimo globalioje erdvėje trukdis. Sąmonės erozija tiek pažengusi, kad nesugebama susivokti savo pačių pragaištingo mąstymo labirinte, kai patys paklydimai suvokiami kaip siekiamybė. Štai kodėl mums ir šiuo metu reikia Ramūno Bytauto, tokio šviesaus mąstytojo, kuris sugebėjo veikti ir paveikti XX a. pradžios lietuvių inteligentų mąstymą. Modernioji lietuvių inteligentija mąstė Bytauto ir Šilingo nuostatomis, iš tų nuostatų ir išaugo. O pats Bytautas formavosi iš modernios idealistinės to meto rusų ir vokiečių filosofijos, kurią įsisavino ne kaip uolus ir nekritiškas mokinys, bet kūrybiškai ir kritiškai permąstęs, pritaikęs prie kintančio laiko ir nuolat besikeičiančio pasaulio reikalavimų.

Gediminas Zemlickas

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

UNIVERSITETŲ ATEITĮ KURSIME KARTU

■ Atkelta iš 3 p.

ML. Miokardo infarktą patyrusį Arvydą Saboną taip pat gydė ne užsieniečiai, bet Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Medicinos akademijos Kardiologijos klinikos, kuriai vadovaujate, gydytojai.

R. Žaliūnas. A. Sabonis buvo ligonis, kurį mato visuomenė. Tačiau kodėl nemato gydytojo, kuris gydo dviejų apsaugininkų atlydėtą su antrankiais vyriškį, patyrusį lygiai tokį patį infarktą? Lietuvai jis nėra padaręs gerų darbų, antraip apsaugininkai jo „neglobotų“, bet jis gydomas lygiai taip pat šiuolaikiškai ir kokybiškai. Jis mums toks pat ligonis – žmogus, nors ir su antrankiais. Tačiau žiniasklaidai ir visuomenei jis nėra toks įdomus.

ML. Medikų rengiant institucija nėra paprastas universitetas. Ką besakytume, visuomenės akyse – tai išskirtinė aukštoji mokykla, turinti pelnytą autoritetą ir įtakos visuomenėje. Su medikų rengiančia institucija visados bus skaitomas, aišku, visados būsite ir ypatingo dėmesio centre.

R. Žaliūnas. Neneigčiau, kad medikų, sveikatos mokslo specialistų vieta visuomenėje tam tikra prasme yra išskirtinė. Ir tai natūralu. Vieno universalaus universiteto rektorius sako: „Aš labai didžiuojuosi savo universiteto medikais, bet tai ir didžiausias mano galvos skausmas“. Rektorį galima suprasti, nes medikų poreikiai visada yra didesni ir jų įtaka visuomenėje didesnė.

Lietuvos sveikatos mokslų universiteto akademinės bendruomenės šventinė eiseną Mokslo ir žinių diena paminėti, 2011 m. rugsėjo 1 d.

Ne prisirišti prie svetimų, bet kurti savo modelį

ML. Ar universitetų balsas šiomis mokslo reformos sąlygomis dar išlieka svarus? Ką atsakytumėte tiems, kurie tvirtina, kad tik užsienio ekspertai mūsų aukštojo mokslo sistemą išves iš aklavietės?

R. Žaliūnas. Neabejoju, kad stipriausių universitetų balsas yra girdimas ir į jį įsiklausoma. Išgirdęs, kad tik užsienio ekspertai Lietuvos universitetams gali nurodyti teisingą kelią, atsakau: tai paklydimas ir tokiais tvirtinimais tik klaidinama visuomenė. Tarptautinė ekspertizė vertinga, kai universitetai sukuria savo modelį, kurį įvertinti pasitelkiami ekspertai iš kitų

šalių. Tokia ekspertizė gali būti vertinga tarptautiniu mastu, būti rupu, skelbiančiu Lietuvos universitetų permainas. Tačiau pačioje pradžioje – pirmųjų pasiūlymų etape – pasitelkti tarptautinę ekspertizę yra klaidingas sprendimas. Pasaulis labai įvairus, tad ir tu ekspertų galima telktis ir vieno, ir kitokių, kurių išvados gali būti diametriškai priešingos.

Mūsų klausia: ar yra dar kur pasaulyje toks medicinos ir veterinarijos universiteto darinys, kokį turime Kaune? Yra, ir ne vienas. Atvažiuoju ekspertai iš Notingemo (Jungtinė Karalystė) ir sako tik ką įsteigę tokio tipo universitetą – vertina kaip pažangų modelį. Norint galima rasti ir tokių modelių

neigiančios patirties. Pats klausimas, ar yra kur nors dar tokių pavyzdžių, nėra tinkamas konstruktyviam mąstymo būdai. Ne prisirišti prie tam tikro modelio, ne kopijuoti kitų patirtį, bet kurti savąjį – štai ko reikia siekti. Gal lietuvių pasiūlytas modelis bus pažangesnis už pasaulyje taikomus.

ML. Kokį universiteto modelį jūs reigite savo vizijoje?

R. Žaliūnas. Išties apie tai būtina mąstyti. 2012 m. minėsime 90-ties metų sukaktį, kai Kaune buvo įkurtas Lietuvos universitetas, o 2022 m. universitetiniai mokslui Kaune sukaks 100 metų. Manau, kauniečiams pavyks įrodyti, ką gebame.

Kodėl niekas nekalba apie mokslo, studijų ir praktikos arba inovacijų integraciją? Tai būtų didžiulis proveržis. Tačiau tam reikia sukurti teisinius pagrindus, kad būtų išlaisvinta iniciatyva iš mažų struktūrų – fakultetų, katedrų, klinikų ir pan. Štai nuo ko reikėtų pradėti. Žemėlapyje neturi būti baltų dėmių – turi būti sistema, o sisteminiai dalykai pradedami nuo bendrųjų principų įteisinimo. Visiems turi galioti vienodos žaidimo taisyklės. Jau sakiau, kad lietuviams ES šalyse tenka būti visa galva pranašesniams, jeigu norime būti įvertinti. Šis fenomenas veikia ir Lietuvoje: kauniečiams, norint savo kompetencijas įrodyti vilniečiams, taip pat tenka būti visa galva pranašesniams.

Manau, universitete turi būti įvairios nuomonės ir kiekviena turi būti

toleruojama. Neabejoju, kad siekiant pažangaus universiteto modelio Lietuvoje bus priimti geriausi sprendimai. Netikiu, kad sistema būtų suardyta. Visus siūlymus, taip pat ir specialios darbo grupės, vertinu kaip normalų vyksmą. Neabejoju, kad stipriausi universitetai išliks, jų ateitį kursime kartu. Esmė tokia: pažangi iniciatyva turi išplaukti iš pačių mokslo bendruomenių. Tai ne vien dėstytojai ir mokslininkai, bet svarbu visa universiteto bendruomenė – ūkio, ekonomikos ir finansų tarnybos, net ir paprastas jus pasitinkantis universitete drabužininkas. Jis gali taip sugadinti jūsų nuotaką ir universiteto įvaizdį, kad neatpirks ir visi universiteto vykdomi projektai. Visa sistema turi veikti darniai. To sieksime, ir todėl esu optimistas.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2011 m. „Mokslo Lietuvos“ projektą „Mokslui, visuomenei ir kultūrai“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas.

Šeimos dvasinio paveikslo konceptas

Mokslinė monografija „Rengimas santuokai ir šeimai“

■ Atkelta iš 10 p.

santuoka niekada negali būti panaikinta. Štai koks dviejų vienos vilties, vienos drausmės ir to paties priklausymo tikinčiųjų ryšys: abu lygiateisiai, abu vienas kitam atsidavę, be jokių sielos ir kūno paslapčių. Tai iš tikrųjų du viename kūne, o kur kūnas vienas, ten ir dvasia viena.

Šeima – socialinė grupė, pirma bendruomenė, kurioje galima įžvelgti pagrindines socialinės organizacijos struktūras ir bruožus. Šeimoje gyvena skirtingų kartų, lyčių, įvairaus išsilavinimo, temperamento, profesinės veiklos žmonės. Šie bruožai lemia skirtingą gyvenimo stilių, pažiūras, elgesį. Tačiau šeimos narius jungia turima nuosavybė, bendras likimas, žmogiškieji ryšiai. Pastarieji gali būti labai glaudūs arba paženklinoti susvetimėjimo. Pasaulyje vykstantys įvairūs destruktiniai procesai, kaip antai: kariniai konfliktai, krizė, nedarbas, skurdas, smurtas ir kt., daro tiesioginę įtaką šeimų stabilumui ir gerovei. Daugelis šeimų narių, praradę darbą arba sunkiau galėdami tenkinti socialinius

ar edukacinius poreikius, keičia gyvenamąją vietą, išvyksta dirbti į kitą šalį – tai tampa dar didesniais išbandymais, ypač naujai šeimai. „Šeima – esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų – gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. Todėl valstybės ir nevyriausybinių institucijų privalo užtikrinti palankią aplinką šeimos integralumui, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę.“

Šeimoje veikia socialinės kontrolės mechanizmas: doroviniai įsitikinimai, tradicijos, priedermių suvokimas, tiesioginis tarpusavio poveikis. Šeimoje keliami tikslai, kuriais grindžiama jos narių tarpusavio sąveika (Valstybinė šeimos koncepcija, 2008). Šeima suteikia individui būtina socialumą, išryškina unikalius jo asmenybės bruožus, ypač dvasinius. Žmogaus socializacija ir jo asmenybės individualizacija – ypatinga šeimos misija. Šeimos misiją apibūdina

daugybė jos funkcijų, susijusių su individu: šeima ugdo žmogaus jausmų kultūrą, suteikia būtina psichologinės pusiausvyros pajautimą (Grigas, 1995, p. 181).

LR Konstitucijos (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014) 38 straipsnis teigia: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. <...> Santuokinių teisės šeimoje lygios. Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.“

Per visus dvidešimt nepriklausomybės metų šeimos politika Lietuvoje buvo nenuosekli. Šeimos politikos plėtros prioritetai, kaip teigia socialinių mokslų specialistai, svyravo nuo šeimos politikos, nukreiptos išsaugoti tradicinę šeimą, grąžinant moterį į šeimą, link siekiančios kurti palankias lyčių lygybės sąlygas, padėti šeimai derinti šeimos funkcijas ir profesinę veiklą. 1995 m. buvo parengta Valstybinė šeimos politikos koncepcija, tačiau jos nuostatos buvo įgyvendinamos fragmentiškai,

šeimos politikos plėtra neturėjo kryptingumo, nes labiau buvo plėtojama piniginių paramos šeimai sistema ir nutolstama nuo siekio kurti stiprią, savarankišką šeimą, skatinti atsakomybę už šeimos funkcijų įgyvendinimą, stiprinti kartų solidarumą ir kt. Apie šeimos instituto krizę byloja blogėjanti šalies demografinė situacija – mažas santuokų ir ganėtinai didelis ištuokų skaičius, žemas gimstamumo lygis ir senėjanti visuomenė. Santuokos, kaip vertybės, silpnėjimas, bendros, koordinuotos politikos, kuri būtų skirta šeimos vaidmeniui stiprinti, šeimos vertybėms puoselėti, jaunimą rengti šeimai, stoka valstybėje bei nepakankamas dėmesys darniai šeimai išryškino neigiamą poveikį visų visuomenės narių gerovei bei ateičiai (Valstybinė šeimos politikos koncepcija, 2008).

Dar prieš pusę amžiaus Lietuvoje šeimos ir santuokos sąvokos šnekamojoje žmonių kalboje buvo taip glaudžiai susietos, kad net buvo sunku jas įsivaizduoti vieną be kitos, o XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje jų susiejimas kai kam pradėjo kelti abejonių. Lietuvos Respublikos Seimo šeimos

konceptijos, juridiškai susiejiančios šeimą ir santuoką, svarstymas išryškino skirtingas visuomenės nuomones ir sukėlė karštas diskusijas, atskleidusias žmonių požiūrių įvairovę ir vieningos vertybių sistemos stoką.

Baigdamas norėčiau padėkoti šeimai: turėkite drąsos priimti Kristų, laiminantį jūsų šeimą ir vaikus. Turėkite išminties priimti Bažnyčios mokymą apie santuokos šventumą ir kūdikius kaip Dievo dovaną. Turėkite drąsos atmesti praeinančias pasaulio madas, griauančias paskirų asmenų ir šeimų gyvenimus. Vienybė su Kristumi ir jo Bažnyčia garantuoja, kad jūs savo šeimos gyvenimą statote ant uolos, ir jokios audros jo nesudaužys.

Tikiuosi, kad mes, krikščionys – katalikai, ortodoksai ir protestantai, matydami tiek daug nūdienos iššūkių esminėms krikščioniškomis vertybėms ir pačiai krikščionybei, nuo dabar dar glaudžiau bendradarbiausime, kad Kristaus Evangelija ne tik nebūtų stumiama iš žmonių sąmonės, bet kad pergalingai užkariautų naujų žmonių protus ir širdis.

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Eglė Nešukaitytė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303, Vilnius
Tiražas 400 egz.